

BARMA YAYLASI TARİHİ*

*M. Haneî BOSTAN***

ÖZ

Bu makalede Of kazasında yaylacılığın ne zaman başladığı ve yaylalardan ne kadar vergi alındığı tespitiye çalışılacaktır. Of kazasına bağlı Hola-i Kebir köylerinin eski mahallesi, sayfiye köyü olan ve yaylacılık yapılan Barma Yaylası'nın ne zaman kurulduğu ve sınırlarının nereye kadar uzandığı arşiv belgelerine dayanılarak ortaya konulacaktır. Zaman içinde Barma Yaylası'nın mezralarına komşu olan yaylaların halkından Paçan köylüleri ile ne tür ihtilafların ortaya çıktığı ve bu ihtilafların nasıl geliştiği, ihtilafların çözülmesi için yaylalardan kurulan mahkemelerin nasıl sonuçlandığı kadı ilamlarıyla belirlenmeye çalışılacaktır. XIX. yüzyılın ikinci yarısında Hola-i Kebir köylüleri kendi meralarına (Sicanoba Yaylası'nda) kelifler yapan Paçan köylüleri arasında meydana gelen çatışmanın nasıl sonuçlandığı ortaya konulacaktır. Cumhuriyet döneminde bu ihtilafların Köbrübaşı'na bağlı Dağardı köylüleri ile devam ettiği ve bu ihtilafların neden çözülmediği belirlenmeye çalışılacaktır. 1935 yılında Barma Yaylası'nda hangi köylülerin ve bu köylere bağlı hangi hanelerin evi ve çayırı bulunduğu ortaya konulacaktır.

Anahtar Sözcükler: Of Kazası, Barma Yaylası, Hola-i Kebir, Paçan, Kelif, Çaykara, Dernekpazarı, Köprübaşı.

HISTORY OF THE BARMA PLATEAU

ABSTRACT

This article explores the time when nomadic life started in the district of Of and how much tax was collected from the plateaus. Using the archive documents, it will be revealed when the Barma Plateau, which is the old quarter of Hola-i Kebir villages in the district of Of, was established and where nomadic life is practised, and how far its borders extend. The study, according to the 19th-century kadı writs and chronicles, also highlights the conflicts between the Paçan villagers, who were among the people of the highlands adjacent to the hamlets of Barma Highland, how these conflicts developed, and how the courts established from the highlands to resolve the conflicts. The study focuses on the conflict between the villagers of Hola-i Kebir and Paçan villagers who made herds for their pastures (in Sicanoba Plateau) and how it was resolved. The study also includes discussions of other conflicts that continued along with the Dağardı villagers of Köbrübaşı during the Republican period and the reasons why these conflicts were not resolved. The

* *Gönderim Tarihi: 22.04.2022. Kabul Tarihi: 06.02.2022.*

** *Doç. Dr., Marmara Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, İSTANBUL. mhanefibostan@gmail.com, ORCID: 000-0003-3498-0142.*

study reviews which villagers and households were connected to these villages with houses and meadows in Barma Plateau in 1935.

Keywords: District of Of, Barma Plateau, Hola-i Kebir, Paçan, Kelif, Çaykara, Dernekpazarı, Köprübaşı.

Giriş

Barma, Trabzon bölgesinin 15 Ağustos 1461 tarihindeki fethinden 1948 yılında Çaykara ilçesinin kuruluşuna kadar Of kazası sınırları dâhilinde bulunurken bu tarihten sonra Çaykara ilçesine bağlı Dernekpazarı nahiyesi sınırları içinde kaldı. 20 Mayıs 1990 tarihli ve 3644 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan kanunla Çaykara ilçesine bağlı Dernekpazarı ve Sürmene ilçesine tabi Köprübaşı nahiyeleri ilçe oldu. Bu kanunda Barma Yaylası ile ilgili bir düzenlemeye yer verilmedi. Ancak Barma Yaylası, bugün Trabzon ilinin Köprübaşı ilçesine bağlı Beşköy Mahallesi sınırları içinde gösterilmekle beraber¹, Trabzon Kadı Sicilleri’ne göre; bugünkü Dernekpazarı ilçesine bağlı Hola-i Kebir köyleri² diye anılan Arşela (Tüfekçi), Fot / Fotkene (Taşçılar), Kalanas (Çalışanlar), Makidanos (Ormancık), Zenozena (Günebakan), Havaşo / Havahoş (Çayırbaşı) ve Martadas (Yenice) köylerine ait bir yayladır.

Barma; çukurlarda biriken su³, “*cort*”⁴, “*corma/çorma*”⁵ yani bataklık yer anlamına gelmektedir⁶. Moğolcada barma, zavallı, fakir, cılız⁷, mecâzi olarak da yetersiz ve cılız otlak anlamına⁸, Uygurcada *bar*; *var*⁹, *par*; *çift*¹⁰, “*ma*” da Arapçada su anlamına, Orta Asyada da *par/bar*; *var ve yeterli*¹¹, dolayısıyla yeterli su anlamına geldiği belirtilmektedir¹². Şemseddin Sami’nin Kâmûs’ul - A’lâm’ında Musul ile Tigris arasında Barma adında bir dağın bulunduğu kaydedilmektedir¹³. 16 Mayıs 1908 / 14 Rebi’u’l-evvel 1326 tarihli bir arşiv kaydında Konya merkez kazasına tabi “*Barma*” köyü adında bir yerleşim

¹ Trabzon Köprübaşı Belediyesi, “Arsa M2 Rayiç Bedelleri”, <https://www.trabzonkoprubasi.bel.tr/genel.asp?sayfalama=goster&id=78>(erişim 29.10.2018).

² *Trabzon Şer’iyye Sicili (TŞS)*, nr. 1904/90, s. 19b.

³ *Derleme Sözlüğü*, II, Ankara 1965, s. 534.

⁴ *TŞS*, nr. 1866/52, s. 61a. “*Cort*”, Şebinkarahisar’da bataklık, dere kenarında bataklık anlamında kullanılmaktadır (Bilgi Doç. Dr. Recep Ahışhalı’dan alınmıştır).

⁵ *TŞS*, nr. 1999/185, s. 41a.

⁶ *Derleme Sözlüğü*, III, Ankara 1968, s. 1272.

⁷ Ferdinand D. Lessing, *Moğolca Türkçe Sözlük*, I, Çev. Günay Karaağaç, Ankara 2003, s. 134.

⁸ Osman Coşkun, *Doğu Karadeniz Yer Adları ve Söz Varlığı (Artvin - Rize - Trabzon)*, İkizdere 2013, s. 60.

⁹ Emir Necipoviç Necip, *Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü*, Çev. İklil Kurban, Ankara 1995, s. 34.

¹⁰ Necip, *Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü*, s. 392.

¹¹ Mirfatih Z. Zekiyev, *Türklerin ve Tatarların Kökeni*, Çev. D. Ahsen Batur, İstanbul 2007, s. 16.

¹² Coşkun, *Doğu Karadeniz Yer Adları ve Söz Varlığı*, s. 60, 229.

¹³ Şemseddin Sami, “*Barma*”, *Kâmûs’ul - A’lâm*, II, İstanbul 1316, s. 1191, 1192.

biriminin bulunduğu görülmektedir¹⁴. Bütün bu bilgilerden “Barma” adının Türkçe olduğu ortaya çıkmaktadır.

Barma Yaylası ve bu yaylanın yakınında bulunan, eskiden mera ve bugün yayla konumundaki Ağaçbaşı’nda Türkiye’nin en büyük ve çok nadir yüksek bataklıklar (çormalıklar/turbalıklar) bulunmaktadır¹⁵. 24 Haziran 2019 tarih ve 1158 sayılı Cumhurbaşkanı kararıyla Köprübaşı sınırları içinde bulunan Ağaçbaşı Yaylası Turbalığı¹⁶ ile 25 Kasım 2019 tarih ve 1809 sayılı Cumhurbaşkanı kararıyla Köprübaşı ve Çaykara ilçeleri sınırları dâhilinde bulunan Barma Yaylası Turbalığı doğal sit alanları ilan edilerek koruma altına alınmışlardır¹⁷.

Barma Yaylasının adını, bu yaylada bulunan çormalıktan aldığı ortaya çıkmaktadır. Nitekim Barma, çormalığı ile meşhur bir yayladır¹⁸. Barma Yaylası, 1800-1900 metre yükseltide¹⁹ ve etrafı ormanlarla çevrili bir yayladır²⁰.

A. BARMA YAYLASI TARİHİ

1. Of Kazasında Yaylacılık ve Barma Yaylasının Kuruluşu

Barma Yaylası’nın hangi tarihte iskâna açıldığı bilinmemekle beraber, 1700 tarihli bir sicil kaydından yaylanın bu tarihten önce yerleşmelere açık olduğu anlaşılmaktadır²¹. Yaylanın 1600-1650 yılları arasındaki bir tarihte yerleşime açıldığı tahmin edilmektedir. Nitekim Çaykara ve Dernekpazarı yöresinde yaylalarla ilgili ilk arşiv kaydı tespit edilebildiği kadarıyla M. 1606-1607 (H. 1015) tarihli “Kadahor (Çaykara – Işıklı – Maraşlı - Kumlu), Hopşera

¹⁴ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (BOA), Maarif Nezareti Mektubi Kalemi (MF. MKT), nr. 1054/65.

¹⁵ Altay Yiğit, *Çaykara ve Folkloru*, Ankara 1981, s. 125, 187; Hakan Yiğitbaşıoğlu, “Ağaçbaşı Yaylası Turbalığı/Trabzon: Doğal Çevre Değişimine Güzel Bir Örnek”, *V. Ulusal Coğrafya Sempozyumu 2008 (16-17 Ekim 2008) Bildiriler Kitabı*, Ankara 2009, s. 293-298; Sadık Albayrak, *Manaho Deresi (Cezaevi Notları)*, İstanbul 2013, s. 62; Alper Hüseyin Çolak ve Simay Kırca, “Turbalıklar: Gezegenin Arşivleri”, *Atlas Dergisi*, 249 (2013), s. 70-88; Coşkun Erüz, “Barma Ağaçbaşı Turbalığı Bir Dünya Mirası”, <https://www.caykaragazetesi.com/barma-agacbasi-turbaligi-bir-dunya-mirasi/> (erişim 15 Kasım 2017).

¹⁶ *Resmi Gazete*, Sayı 30812, Tarih: 25 Haziran 2019.

¹⁷ *Resmi Gazete*, Sayı 30960, Tarih: 26 Kasım 2019.

¹⁸ Şair Barma çormalığını şöyle tasvir eder: “En sifte terk eyledum/Barma Kazankıranı/Zahmet ile geçurdum/Barma senun cormanı” (bk. Yiğit, *Çaykara ve Folkloru*, s. 125).

¹⁹ Cemil Mor, *Trabzon İlinin Turizm Coğrafyası*, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2006, s. 69.

²⁰ Bu durum mısralara şöyle yansımıştır: “Kukolar bağıranda/ Gelur yayla zamanı/ Yakında şenlenecek/ Hanzar, Barma ormanı.” (Mecit Karataş, “Yaylalar”, *Yeni Çaykara Bülteni*, 11 (1985), s. 3). “Barma’dan sorarsalar/ Koruluktur her yanı/ Burada duranların/ Nasıl sıkılır canı.” (Yiğit, *Çaykara ve Folkloru*, s. 122). Yine çocukluğu Barma Yaylası’nda geçen Sadık Albayrak’ın Barma ile ilgili yazdığı bir dörtlükte yaylayı şöyle tasvir eder: “Barma’nın her tarafı/ Koruluktur koruluk/ E kız senin peşine/ Gide gele yorulduk.” (Bu dörtlük, 06.11.2018 tarihinde sözlü olarak Sadık Albayrak’ın kendisinden alınmıştır).

²¹ *TŞS*, nr. 1866/52, s. 61a.

(Akdoğan - Soğanlık), Şur (Şahinkaya) ve Ogene (Kökner)” köyleri ahalisinin müşterek kullandığı Eğrisu Yaylası’na ait Of kadısının hüccet kayıdır²². Bu tarihten önce Of kazasında yaylak resmi ve Ogene mezrası ile ilgili kayıtlar varsa da bunlarda yayla adıyla bir iskân biriminden söz edilmemektedir. Ogene mezrasının yanında bir yaylaktan bahsedilmişse de bu yaylakin adı verilmemektedir.

Nitekim 1486 tarihli Timar Defteri’nde Of kazasına tabi İşkane ve Paçan köyleri arasındaki kayıtlarda “*Yâylâk-ı Orgene*” (muhtemelen Ogene) imlasi ile yazılıp defter harici olduğu bildirilen ve vergi hâsılı 1000 akça olan ve “*Yağmurderesi’nden berusi(ni) tasarruf ede*” hükmünü havi bir kayıt yer almaktadır²³. 27 Aralık 1528 (15 Rebiu’l-ahir sene 935) tarihli bir başka kayıta “*mezra’a-i Ogene tâbi’-i Of der-nezd-i yâylâk ... hâric ez-defter, hâsıl 2999 akça*” ibaresi bulunmaktadır²⁴. 1583 tarihli defterlerde de Of kazasından hane başına 2 akça olmak üzere toplam 1000 akça yaylak vergisi alındığı ve bu verginin Trabzon beylerbeyi hâsları içinde kaydedildiği görülmektedir²⁵. Of kazasına bitişik Sürmene nahiyesinden de 1486 yılında 1000 akça yaylak vergisi alınmıştır. Bu yaylak Boğalı adıyla şöhret kazanmıştır²⁶. 1515 tarihli kayıtlarda Boğalı Yaylası, yine Sürmene kayıtları içinde yer almakta ve burada yaylacılık yapanlardan toplam 1500 akça yaylak resmi alınmaktaydı. Bu yaylanın Bayburd sancağının Kovans kazasına tabi Yağmurdere nahiyesine bağlı Boğalı köyünün yaylası olduğu “*yaylak-ı Boğalı ma’a karye-i Boğalı an tâbi’-i Maçuka ile tâbi’-i Of*”²⁷ kaydından da sınırlarının Maçka’dan Of sınırına kadar uzandığı anlaşılmaktadır²⁸. 1583 tarihli tahrir kaydında bu yaylakla ilgili şu bilgiler yer alır: “*Resm-i yâylâk-ı Boğalı tâbi’-i Sürmene, kadîmu’l-eyyâmdan Maçuka sinorundan Of sinoruna varınca ne veçhile zabt oluna gelmiş ise ol veçhile zabt olunup Bayburd sinoruna dahl olunmaya deyu ber-müceb-i defter-i atik defter-i cedide kayd olundu, hâsıl 700*”²⁹. 1583’te bölgedeki yayla köylerinden Sakarsu(yu) (Şekersu) ve XVIII. yüzyılda da Haros (Yaylaönü) adlı köylerin Sürmene nahiyesine bağlı³⁰ olması bu idari birimin sınırlarının Of’un Solaklı

²² Bu belge *Eğrisu Yaylası’na Ait Hicri 1015 Tarihli Of Kadısı Hücceti* olup, Çaykara İlçesine bağlı Akdoğan / Yukarı Hopşera Köyü Muhtarlığı Arşivi’nde (Çİ-AKMA, EY-H.1015-OKH.) bulunmaktadır.

²³ BOA, Maliyeden Müdevver Defterler (MAD), nr. 828, s. 316. Yağmurderesi, 1520 ve 1530 tarihli kayıtlarda Bayburd sancağının Kovans kazasına bağlı bir nahiyedir (İsmet Miroğlu, *XVI. Yüzyılda Bayburt Sancağı*, İstanbul 1975, s. 26, 27).

²⁴ BOA, TD, nr. 53, s. 64.

²⁵ BOA, TD, nr. 613, s. 7; *Tapu Kadastro Kuyud-ı Kadime Arşivi (TK. KKA)*, TD, nr. 348, s. 2a; TK. KKA, TD, nr. 355, s. 2a.

²⁶ BOA, MAD, nr. 828, s. 226; Mehmet Bilgin, *Sürmene Tarihi*, İstanbul 1990, s. 265.

²⁷ BOA, TD, nr. 52, s. 135.

²⁸ Bilgin, *Sürmene Tarihi*, s. 265.

²⁹ TK. KKA, TD, nr. 29, s. 114a. Ayrıca bk. Bilgin, *Sürmene Tarihi*, s. 224, 265.

³⁰ TK. KKA, TD, nr. 29, s. 109b; BOA, Cevdet-Evkaf (C. EV), nr. 421/21311, s. 1-2; BOA, İrade-Dâhilliye (İ. DH), nr. 577/40222, lef 2, s. 1; Dündar Kılıç, *Sürmene Nüfus Defteri (1834)*, İstanbul 2013, s. 564, 565; BOA, Şura-yı Devlet (ŞD), nr. 1843/27.

vadisinin üst kısımlarına kadar uzandığını göstermektedir. Ancak bu iki yayla köyü 1892 yılında Of kazasına bağlanmıştır³¹.

1486-1583 yılları arasındaki yaklaşık bir asırlık dönemde Of kazasında yaylacılık yapan hânelerin sayısı 250 hânedan 500 hâneye yükselmiştir. Bu da XVI. yüzyılın sonlarında yaklaşık 2.500 kişilik bir nüfusun Of kazasında (bugünkü Of, Hayrat, Çaykara ve Dernekpazarı ilçelerinde) yaylacılık faaliyeti içinde olduğunu göstermektedir. Of kazasında 1486 yılında yaylak resmi dışında 300 baş, 1515'te 274 baş, 1554'te 160 baş, 1583 yılında yaklaşık 660 baş koyundan vergi alındığı ve ayrıca keçi de beslendiği tespit edilmektedir³². Of yöresinde beslenen koyun sayısının tahrir kayıtlarına yer aldığından daha çok olduğu düşünülmektedir. Nitekim kadı, sipahi, müderris. emin vb. gibi askerî zümreden 150 koyundan az koyunu olanlarından ağnam resmi alınmamaktaydı³³. 1722'de Trabzon şehrinde ikamet edenlerin üzerinde bulunan 8.922 baş koyundan vergi alınmaktaydı. Ancak şehirde yaşayıp askerî zümreden bulunmaları hasebiyle 13.050 baş koyunun vergisinden muaf 87 mal sahibinin olduğu kaydedilmektedir. Buna göre şehirde ikamet edenlerin kazanın kırsal kesimindeki köy, mera ve yaylalarda beslenen toplam 21.972 baş koyununun bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu tarihte kazanın tamamındaki mevcut koyunların 30.409 adedinden vergi alındığı kaydedilmektedir. Bu bilgilerden hareketle 1722 yılında Trabzon kazası dâhilinde yaklaşık 50-60 bin koyunun bulunduğu hesaplanmaktadır³⁴. Dolayısıyla Trabzon eyaleti dâhilinde tahrir kayıtlarında verilen sayılardan daha fazla küçükbaş ve büyükbaş hayvanın bulunduğu, aynı şekilde Of kazasında da buna benzer bir durumun olduğu sonucuna varılmaktadır.

Of kazasında yayla adını taşıyan en eski arşiv kaydı Eğrisu Yaylası ile ilgilidir. Bu kayıt Akdoğan (Yukarı Hopşera) Köyü Muhtarlığı Arşivi'nde bulunan Of kadısının bir hüccet sureti olup, H. 1015 (M. 1606/1607) tarihini taşımaktadır. Söz konusu hüccetin içeriği şöyledir: Of kazasına tabi Ogene sâkinlerinden Manok oğlu Yano, Pareşkeva oğlu Yani ve Sava oğlu Yori adlı gayr-i Müslimler mahkemede Kadahor sâkinlerinden Kara Keşiş adlı gayr-i Müslim'le yüz yüze gelerek adı geçen Kara Keşiş ve bazı köy ahalisinin "Eğrisu Yaylak"ı diye bilinen mevkiye hudutları belli olan yerlerine müdahale ettiklerini beyan ettiler ve mahkemece haklarının teslim edilmesini istediler. Bunun üzerine söz alan Kara Keşiş, iddia sahiplerinin hakları olduğunu ileri sürdükleri yerler ve etrafının bir tarafı Köprü Irmağı, bir tarafı Mavreya(s) Çatağı, bir tarafı Kovanlık Başı, Dört Köşeli (Anbar) Taş(ı) ve Konadır Taşı ve bir tarafı kayalık ile sınırlıdır. Sınırları çizilen bu alan Kadahor, Hopşera, Şur ve Ogene köyleri halkının müşterek kullandıkları yerlerdir dedi. Bunun üzerine mahkeme Kara

³¹ İbrahim Tuncer, *Coğrafyası ve Belgeleriyle Çaykara Tarihi*, İstanbul 2017, s. 459, 542.

³² TK. KKA, TD, nr. 29, s. 197a-217a; Bostan, "XV - XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Of Kazası", *Başlangıçtan Günümüze Her Yönüyle Of*, Trabzon 2016, s. 77, 83-84, 92, 96.

³³ Feridun Emecen, "Ağnam Resmî", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, I, İstanbul 1998, s. 478.

³⁴ Necmettin Aygün, "Osmanlı Devleti Kırsalında İktisadî Örüntüler ve Trabzon'da Koyun (Sürü) Sahipleri (1722)", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 25, Trabzon 2018, s. 37-41, 47-49.

Keşiş'ten söylediklerinin doğruluğuna dair delil istedi. Kara Keşiş de Manol oğlu Kostandin, Kama oğlu Hristol adlı kişileri şahit gösterdi. Şahitler de dava konusu olan yerlerin adı geçen köylere ait olduğuna şahitlik ettiler. Mahkeme de Eğrisu Yâylâk'ının Kadahor (Gorgora n.d. Paçan/Bacan), Hopşera, (Soğanlık ve Akdoğan) Şur (Şahinkaya) ve Ogene (Kökнар) köyleri halkının müşterek kullanımına karar verdi³⁵.

Eğrisu Yaylası konusundaki Ogene köylüleri ile Kadahor, Hopşera, Şur köyleri arasındaki ihtilafın sona ermediği konu ile ilgili Evâhir-i Cemaziye'l-ahir 1136 (20/25 Mart 1724) tarihli bir fermanan anlaşılmaktadır. Fermana yukarıda zikredilen Kadı Hücetine göre işlem yapılması emredilmektedir³⁶.

Yukarıda verilen Kadı hüccetinin bir benzer hüccetin Ağustos/Eylül 1725 (Zilhicce 1137) yılında verildiği tespit edilmektedir. Bu hüccette, Of kazasına tabi Eğrisu demekle bilinen yer; umumi yol, Köprü Irmağı, Mavreya(s) Çatağı, Kovanluk ve dört köşeli Anbar Taşı ve kayalık ile sınırlıdır. Mahkeme heyeti tarafından adı geçen Eğrisu Yaylak'ına çıkıp mahkeme meclisi kurularak, Of kazasına tabi Şur köyü ahalisinden Ahmed Ağa, İbrahim oğlu Hasan Beşe, Mustafa Çelebi oğlu Hasan Efendi, Beşir oğlu Molla Hüseyin, Mustafa oğlu Molla Mehmed, Bektaş oğlu Molla Mustafa ve sâir köy ahalisi ve Hopşera köyünden İslam oğlu İbrahim Beşe ve diğer İbrahim Beşe, Uzun Hüseyin oğlu Molla Süleyman ve sâir köy ahalisi; eskiden bu güne dek Eğrisu adlı yaylağı Kadahor, Hopşera, Şur ve Ogene köylüleri ile birlikte müşterek tasarruf ederken, Şur köyünden Mehmed Beşe oğlu Murteza Çelebi, Molla İsa oğlu Molla Hasan ve kardeşi İbrahim ve diğer kardeşleri ile aynı kazaya tabi Ogene köyünden Hacı Süleyman, Molla İbrahim ve Ahmed, Ömer oğlu Osman, Tenbel İbrahim ve sair köy ahalisinden bazı kimselerin müstakil çayır sarıp ve tarla açarak fukaraya zulm ettiklerini ve bu nedenle kendilerinden davacı olduklarını bildirdiler. Bunun üzerine dava edilenler mahkemede adı geçen yaylaktaki müstakil çayır sarma ve tarla açma eylemi ile alakalarının olmadığını, eskiden beri bu yaylaktan hayvanlarının diğer köylülerin hayvanları ile birlikte otlandığını ve daha önceleri verilen hüccet-i şer'iyeye ve fermâna uygun hareket ettiklerini bildirdiler. Bunun üzerine mahkeme heyeti dava edilenlere gerekli uyarılarda bulunarak; Eğrisu Yaylağı'nın Kadahor, Hopşera, Şur ve Ogene köy ahalilerinin ortaklaşa istifade ettikleri yer olduğu hususunu kayıtlara geçirdi³⁷.

Eğrisu Yaylası ile ilgili bulunan ilk kayıtlar yukarıda verilen arşiv belgeleridir. Ancak, Hasan Umur'un Of'ta on sekiz sene mahkeme baş-kâtipliği yapan Rizeli Sekbanoğlu Saffet Efendi'den naklettiğine göre; Solaklı Deresi'nin yukarı köylerine ait 1000 Hicri tarihlerinde bir yayla davası ile ilgili iki ferman bulunduğunu belirtmektedir³⁸. Bu fermanların Eğrisu Yaylası ile ilgili olduğu

³⁵ Çİ-AKMA, EY-H.1015-OKH.

³⁶ Çİ-AKMA, Eğrisu Yaylası İle İlgili Evâhir-i Cemaziye'l-ahir 1136 Tarihli Padişah Fermanı.

³⁷ Çİ-AKMA, Eğrisu Yaylası'na Ait Hicri 1137 (1725) Tarihli Of Kadısı Hücceti (EY-H.1725-OKH)

³⁸ Hasan Umur, *Of ve Of Muharebeleri*, İstanbul 1949, s. 9-10.

sanılmaktadır. Nitekim Ağustos/Eylül 1725 tarihli Eğrisu Yaylak'ı ile ilgili kadı hüccetinde geçen ferman bunlardan biri olmalıdır.

Yine 1681 tarihli Avâız Defteri'nde yer alan kayıtlarda Hola ve Hopşera köyleri halkının tamamı Müslüman olup hepsi derbentçi yazılmıştır. 40 neferi Hopşera ve 106 neferi de Holo'dan olmak üzere toplam 146 nefer derbentçi tayin edildiklerinden avâız vergisinden muaf tutulmuşlardır. Bunlar "*Kanlık nâm derbenden Ağaçbaşına varınca*" devam eden derbentlerin derbentçisi olup, gelip geçen yolculara hizmet etmek ve bunların "*mallarına ve davarlarına zarar*" verdirmemek üzere görevlendirilmişlerdir³⁹.

Yine 1650-1651 tarihli avâız hânelerini ihtiva eden defterde⁴⁰, Holo ve Hopşera köylerinin bulunmaması avâız vergisinden muaf olduklarını, dolayısıyla derbentçilik görevi ifâ ettiklerini göstermektedir. Nitekim 1583 tarihli *Tahrir Defteri*'nde Holo köyü "*nâm-ı diğer Arşela*" kayıtlarıyla ve herhangi bir muafiyeti olmadan kaydedilmiştir. Yine Hopşera adlı yerleşim birimi bu tarihte Holo köyünün bir mahallesi olarak ilk defa kayıtlarda yer almaktadır⁴¹. Bütün bu bilgiler Barma Yaylası'nın 1600-1650 yılları arasındaki bir tarihte kurulduğunu göstermektedir. Barma Yaylasının kurucularının Holo Fotkene (Taşçılar-Çayırbaşı) köyünden Bostanoğulları olduğu belirtilmektedir⁴².

2. Barma Yaylası Hangi Köylere Aittir?

Arşiv belgelerinde yer alan kayıtlara göre, Barma Yaylası; Holo diye anılan köyün eski bir mahallesi ve yazlık köyüdür. Nitekim 4 Mart 1740 (H. 5 Zilhicce sene 1152) tarihli Trabzon Kadı Sicili'nde yer alan belgede "*Trabzon civarında vâki' Of kazasına tâbi' Holo nâm karye-i a'tika mahallâtından Barma nâm karye-i sayfiyede beş vâkit namâz ve salât-ı Cum'a edaya ve çocukların okutulmasına imâm olan Hacı Habşaoğlu Ahmed Efendi...*" ibaresi yer almaktadır⁴³. Belgede yer alan bilgilerden, adı geçen imamın yirmi iki buçuk yıldan beri Barma adlı yazlık köyün (yayla) camiinde görev yaptığı anlaşılmaktadır. İmamın ücreti de;1700 tarihinde Of kazası naibi Mehmed Ataullah'ın vermiş olduğu hüccetle "*sulhen*" sınırı belirlenen Holo köyüne ait bir mera parçasından ödenmekteydi. Bu mera parçası, otlakları az olması nedeniyle Sarıkaya Yaylası sahipleri olan Paçan (Maraşlı-Şahinkaya-Koldere) köylülerine kiraya verilmişti. Seneliği 37 kuruşa kiraya verilen mera parçasının sınırı Ağaçbaşı'nın doğusundaki eski yol üzerinde bulunan Balustala (Sıçanaba) binaları, oradan Demirci Irmağı başı hizasına kadar uzandığı aynı belgeden anlaşılmaktadır.

³⁹ BOA, Kamil Kepeci (KK), Mevkufat Kalemî (MK), nr. 2697, s. 45a.

⁴⁰ BOA, KK, MK, nr. 2605, s. 18a-18b.

⁴¹ TK. KKA, TD, nr. 29, s. 209a-209b.

⁴² Bu bilgi 2016 yılında Holo Çayırbaşı Mahallesi (Köyü) eski muhtarı Hasan Duman, Holo Taşçılar Mahallesi'nden (Köyünden) Öğretmen Dursunali Aslan (v.t. 29.08.2018) ve Holo Çayırbaşı Mahallesi'nden (Köyünden) İş adamı Ali Rıza Koç'tan alınmıştır. Adı geçen şahıslar da bu bilgiyi dede ve babalarından aldıklarını ifade etmişlerdir.

⁴³ TŞS, nr. 1904/90, s. 19b.

Hicri 1227 (M. 1812-1813) yılında Sultan II. Mahmud'un "Paçan ahâlîsinin, Hola-i Kebîr ahâlîsinin Anbartası'ndan Kumar dağı Vartan sinoruna, andan Timurci (Demirci) ırmağı başına andan Ağaçaşbaşı'na kadar bir kıta mer'â Barma câmi'-i şerîfine sarf olunmak üzere otuz yedi buçuk kuruş beher sene Hola ahâlîlerine verilmesi ve beher sene her kim imâm olursa hitâbet ona ait olmak üzere emr-i 'âlîşânım olmuştur" ibareli fermanından bu yerlerin ikinci defa kiraya verildiği ortaya çıkmaktadır⁴⁴. Paçan köyleri halkının, Hola-i Kebir köyleri halkından kiraladıkları mezraa yerlerinin kirasını vermedikleri anlaşılmaktadır.

Nitekim, 9 Mart 1807 (H. Evâhir-i Zilhicce 1221) tarihli Sultan III. Selim'in fermanından anlaşıldığına göre; Barma Camii'nin zaman içinde harap olması nedeniyle yeniden inşa edildiği ve bu tarihte de Barma'nın kayıtlara köy olarak geçtiği görülmektedir⁴⁵. Aynı tarihte caminin imam ve hatiplik görevi "ber-vech-i hasbî" (gönüllü ve karşılıksız) olarak Ahmed oğlu Mustafa'ya tevcih edildiği görülmektedir⁴⁶. 27 Şubat 1905 (H. 22 Zilhicce 1322) tarihli bir vakıf kaydında da "kadîmen bina ve inşa olunan" Barma Yaylası Camii'nin vakfından söz edilmekte ve caminin hitabet görevinin karşılıksız ve gönüllü olarak Hafız Mehmed Hakkı Efendi'ye verildiği belirtilmektedir⁴⁷.

Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için, burada Paçan köylüleri ile bunların neden otlak sıkıntısı çektikleri hususuna açıklık getirmek yararlı olacaktır. Paçan, Trabzon bölgesinin fethinden sonra yapılan ve günümüze kadar ulaşan 1486 ve 1515 yılı tahrir kayıtlarında "Gorgora nâm-ı diğer Paçan" ve "Paçan" adlarıyla iki köy, 1554 yılında "Paçan" adıyla tek bir köy, 1583 yılı tahririnde de "Gorgora n.d. Paçan", "Paçan n.d. Hopgin" ve "Paçan n.d. Sero" adlarıyla üç ayrı köy, 1681 yılı avarız kayıtlarında da "Paçan" adıyla bir köy olarak kaydedilmiştir. 1834 tarihli *Of Nüfus Defteri* kayıtlarında Paçan (Maraşlı), Paçan Anaso (Çambaşı), Paçan Mezraa (Taşlıgedik) ve Paçan Çoroş (Taşkıran) adlarıyla dört ayrı köy, 1876 tarihli Trabzon Salnamesinde de Nefs-i Paçan (Maraşlı), Şinek Paçan (Ataköy) ve Mezrea-i Paçan (Taşlıgedik) olmak üzere 3 ayrı köy olarak yazılmıştır⁴⁸.

XVIII. ve XIX. yüzyıllarda Paçan (Maraşlı)'ın yalnız bir köy iskân birimi değil, birçok köyden oluşan bir bölge adı olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır.

⁴⁴ Dernekpazarı İlçesi - *Ormancık Köyü Güzelleştirme ve Dayanışma Derneği Arşivi (DPİ - OKGDDA)*, Sultan II. Mahmud'un Barma Camii İle İlgili Fermanının Sureti (SII.M-BCFS), nr. 6.

⁴⁵ *Kabro Hoca'nın Oğlu Ahmet Er'in Arşivi (KHO.AEA)*, Sultan III. Selim'in Barma Köyü Camii Fermanı (SIII.S-BKCF).

⁴⁶ *Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA)*, Vakıf Defteri (VD), nr. 532, s. 45.

⁴⁷ *VGMA*, VD, nr. 157, s. 48-49.

⁴⁸ Bostan, "Çaykara ve Dernekpazarı Tarihi", *Geçmişten Geleceğe Çaykara - Dernekpazarı (Tarih - Toplum - Kültür)*, İstanbul 2005, s. 31-34; a.mlf, *Karadeniz'de Nüfus Hareketleri ve Nüfusun Etnik Yapısı*, İstanbul 2012, s. 91, 151-152, 154-155, 156-157; a.mlf, "XV - XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Of Kazası", s. 54-59, 63; Sezgin Demircioğlu ve Süleyman Bilgin, *Of Nüfus Defteri (1834)*, İstanbul 2011, s. 285, 297, 306, 308

Nitekim bu yüzyıllara ait Hola-i Kebir köylüleri ile yayla ve mera ihtilaflarıyla ilgili belgelerde bazen Paçan, bazen Şur ve Şinek, bazen de Şur (bugünkü Şahinkaya), Şinek (bugünkü Ataköy), Hopşera (bugünkü Soğanlı ve Akdoğan), Şerah (bugünkü Uzungöl) adları ile geçen köyler için Paçan köyleri tabiri kullanılmaktadır⁴⁹. Ancak belgelerde geçen Şerah köyünün Barma Yaylası ve meralarına uzak olması sebebiyle nasıl ilgi kurulduğu anlaşılammıştır. Muhtemelen Şerah'tan kasıt Ogene (Kökner ve Karaçam) köyleri olmalıdır. Nitekim 1606-1607 (H. 1015) tarihli belgede Eğrisu Yaylası'nda yaylacılık yapan köylerden biri de Ogene köylüleridir.

Paçan köyleri halkının otlak yönünden neden sıkıntı çektiğine gelince; bu köylerin yayla ve mezralarına yoğun bir nüfusun yerleşmiş olması, yörede hayvanları besleyecek otlakların azaldığını düşündürmektedir⁵⁰. Nitekim Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde bulunan Eylül - Ekim 1710 (H. Şaban 1122) tarihli bir hurufat kaydında yer alan bilgilere göre; Of ve Sürmene arasında bulunan Eğrisu (Yaylası) adıyla bilinen mevkide Çatana (?)⁵¹, Sarıkaya (Yaylası), Hofala (?) ve Olofnos (Alifinos/Uzuntarla)⁵² adlı mezraları “*şen ve abâdân edüb ta'lim-i din ve va'az etmek şartıyla meşrutiyet üzere Şeyh Osman'in babası ve dedesi etmeği olmakla kadısı Mehmed arzıyla*” yeniden tevcih edildiği ifadeleri yer almaktadır⁵³. Görüldüğü üzere yayla konumundaki adı geçen mezraları şenlendirmek ve mamur hale getirmek görevi Şeyh Osman Efendi'ye ve daha önce de dedesi ve babasına verilmiştir. Dolayısıyla bu durum bölgeye önemli bir Türk nüfusun yerleştirildiğini göstermektedir. Bölgeye yerleşen yoğun Türk nüfustan dolayı hayvanları otlatmak yeterli otlakların kalmadığı ortaya çıkmaktadır. Şeyh Osman Efendi'ye Eğrisu, Sarıkaya Yaylaları ve çevre mezraları “*ta'lim-i din ve va'az etmek şartıyla*” verilmiştir. Belgede geçen “*meşrutiyet üzere Şeyh Osman'in babası ve dedesi etmeği olmakla*” ifadesi ile yörede öteden beri İslamı anlatma görevinin bu ailede olduğu ve dolayısıyla bu şahsın Of kazasında meşhur olan Maraşlı Şeyh Osman Efendi'nin torunu ya da bu ailenin neslinden olduğunu göstermektedir.

⁴⁹ TŞS, nr. 1866/52, s. 61a; TŞS, nr. 1904/90, s. 19b; TŞS, nr. 1923/109, s. 5b, 24b, 121b; TŞS, nr. 1999/185, s. 41a-41b; BOA, Bâb-1 Âsafî Divan-ı Hümayun Sicilleri Trabzon Ahkâm Defterleri (A.DVNS.AHK. TZ.d.), nr. 5, s. 43; BOA, A.DVNS.AHK. TZ.d., nr. 7, s. 249.

⁵⁰ Doğu Karadeniz bölgesindeki yaylacılık faaliyetlerinin ortaya çıkışında, fiziki ve beşeri coğrafyanın önemli etkileri olduğuna dâir bk. Mehmet Zaman, *Doğu Karadeniz Kıyı Dağlarında Yaylalar ve Yaylacılık*, Erzurum 2007, s. 257. Bölgede otlakların azlığından dolayı meydana gelen yayla anlaşmazlıkları ile ilgili olarak bk. İlhan Ekinci, “On Dokuzuncu Yüzyılda Doğu Karadeniz’de (Gümüşhane-Trabzon) Yayla Anlaşmazlıkları ve Düşündürdükleri”, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 26, Trabzon 2019, s. 321-322.

⁵¹ Bu mezra yeri H. 1015 tarihli belgede geçen “*Mavreya çatağı*”nın (Çİ-AKMA, EY-H.1015-OKH) bulunduğu alan ya da yakın çevresinde bulunması muhtemeldir.

⁵² Çaykara'nın Yaylaönü (eski adı Haros) köyündeki Feyizoğulları, Maraş'tan Uzuntarla (Alisinos) köyüne gelip bir asra yakın burada iskân ettikten sonra arazi darlığı sebebiyle Haros'a (Yaylaönü) gidip yerleşmişlerdir (Numan Bakkaloğlu, “Yaylaönü Köyü”, *Yeni Çaykara Bülteni*, 8 (1984), s. 17).

⁵³ VGMA, *Hurufat Defteri (HD)*, nr. 1133, s. 70.

Ağustos - Eylül 1711 (H. Recep 1123) tarihli belgede de Şeyh Osman Efendi'nin Şur (bugünkü Şahinkaya) köyünde bulunan Şeyh Osman Efendi Zaviyesinin günlük bir akça ile zaviyedarı ve bu köydeki caminin de imamı olduğu belirtilmektedir. Şeyh Osman Efendi'nin 1711 yılında vefatıyla köy camiinin imamlık görevi aynı yılın Ağustos – Eylül aylarında Mehmed adında birine verilmiştir⁵⁴. Yörenin son dönem meşhur âlimlerinden Cansız Hoca (Mustafa Cansız), Çaykara ve Dernekpazarı'nın da dâhil olduğu Of yöresinde “tekke” bulunmadığını ifade ederse de⁵⁵, Maraşlı Şeyh Osman Efendi'nin uŞur (bugünkü Şahinkaya) köyünde kendi adıyla anılan bir tekkesinin bulunduğu ortaya çıkmaktadır.

Eğrisu ve Sarıkaya Yaylaları Sultan Murat Suyu ve Hanlarına çok yakındır. Sultan Murat Hanları yakınında Maraşlılar Mezarlığı bulunmaktadır. Burada, Maraşlı Şeyh Osman Efendi ait bir mezar taşı bulunduğu tespit edilmektedir. Eskiden beri bu mezarlıkta Maraşlıların yattığı yöre halkı tarafından bilinmektedir⁵⁶. Muhtemelen bu şahıs 1711 yılında vefat eden Maraşlı Şeyh Osman Efendi'nin torunu ya da kendi neslinden Şeyh Osman Efendi adıyla arşiv kayıtlarında geçen şahıs olmalıdır. Hasan Umur, Maraşlı (nefs-i Paçan) köyünde Maraşlı Şeyh Osman Efendi'ye ait olduğu söylenen mezarın ona ait olamayacağını ileri sürmekte, çünkü bu mezarın rüya ile belirlendiğine dikkati çekmektedir⁵⁷. Bu durumun başlı başına araştırılması gereken bir konu olduğu ortaya çıkmaktadır.

Holo/Hola adlı köyün 1486 yılından sonra kurulduğu, 1515 tarihli 52 numaralı tahrirde daha önce Behşayış oğlu Mehmed'in tasarrufunda bulunduğu belirtilmesinden anlaşılmaktadır. Nitekim 1488 tarihli kayıtlarda Holo köyünün (Of kazasına bağlı olduğu belirtilmeden) vergi gelirinin Trabzon sancakbeyi şehzade Selim'in arzıyla Trabzon Yeniçerilerinden Tırhalalı Hamza'ya timar olarak verildiği bilgisi yer almaktadır⁵⁸. 1515 tarihli defterde ise bu köyün timar gelirinin Trabzon sipahilerinden İlyas'a timar olarak verildiği kayıtlıdır⁵⁹.

Hicri 5 Şevval 928 (28 Ağustos 1522) tarihli bir timar tevcih kaydında yer alan bilgilere göre; daha önce Trabzon sancağında 10.000 akça timarı olup mazul (azledilmiş) olan Bostanî (Bostanoğlu) İlyas'a Holo köyünün 6.000 akçalık timar geliri verildi. Bostanî İlyas'ın bu tarihte ayrıca Atina (Pazar) kazasına tabi Tavgat (Sessizdere, Sahilköy, Derebaşı, Ocak ve Yemişli) köyünde

⁵⁴ VGMA, HD, nr. 1133, s. 70.

⁵⁵ Mehmet Günaydın, *Cansız Hoca*, İstanbul 2007, s. 212.

⁵⁶ Bostan, *Karadeniz'de Nüfus Hareketleri*, s. 79-81.

⁵⁷ Umur, *Of ve Of Muharebeleri*, s. 16-17.

⁵⁸ Bu tarihte Holo köyünün 59 hane, 3 bive (dul) ve 1 mücerreden (yetişkin bekar erkek) meydana gelen bir nüfusa sahip olduğu ve timar gelirinin 3011 akçadan ibaret olduğu kaydedilmektedir (BOA, Timar Zeamet Tevcih Defteri (TZTD), nr. 17893, s. 120).

⁵⁹ BOA, TD, nr. 52, s. 414.

de 4.000 akça timar geliri bulunmaktaydı. 1522’de de İlyas Bostan’ın toplam timar geliri 10.000 akçadan oluşmaktaydı⁶⁰.

1554 yılı tahrir kayıtlarında “*Holo*”, 1583 yılı kayıtlarında da “*Holo n.d. Arşela*” adlarıyla kaydedildiği görülmektedir. 1681 yılı avarız kayıtlarında da sadece “*Holo*” adıyla kaydedilmiştir⁶¹. Ancak 1583 yılı tahrir kayıtlarında “*Nogano n.d. Hol*” ve 1681 yılı avarız kayıtlarında da sadece “*Hol*” (Cumapazarı) adıyla bir başka köyün kurulmasından dolayı, birbiriyle karışmaması için Hol köyü Küçük Hol (HOLA-i Sagır), Holo köyü de HOLA-i Kebir (Büyük Holo) adıyla anılmaya başlanmıştır. Nitekim Holo köyü, XVIII. ve XIX. yüzyıl kayıtlarında genelde HOLA-i Kebir adıyla kaydedilmiştir⁶².

HOLA-i Kebir’in, sadece bir köy adından ibaret olmayıp, birçok köyden oluşan köyler topluluğu olduğu düşünülmektedir. Nitekim 1709 tarihli bir sicil kaydında HOLA-i Kebir köylerinden söz edilmekte ve bu köylerin Kalanas (bugünkü Çalışanlar), Fot (bugünkü Taşçılar ve Çayırbaşı), Arşela (bugünkü Tüfekçi), Makdanos (bugünkü Ormancık), ZENOZENA (bugünkü Günebakan ve Yenice) ve ARHANCILLO (bugünkü Büyük Doğanlı) köyleri olduğu kaydedilmektedir⁶³.

Çaykara ve Dernekpazarı yöresinin folkloru ile ilgili önemli bilgiler veren Altay Yiğit; Holo deresinin bulunduğu ve derenin iki yakasında yer alan Kalanas (Çalışanlar), Fotrakan (Çayırbaşı), ZENOZENA (Günebakan), Makidanos (Ormancık), Fotgene (Taşçılar), Arşela (Tüfekçi) ve Yenice (Martadas) köyleri, halk arasında “*Holo*” olarak anıldığını, taşrada bu köylerden herhangi birisinden olan bir kimseye nereli olduğu sorulduğunda “*Holalıyım*” cevabının alındığını belirtmektedir⁶⁴.

Dernekpazarı İlçesi Kaymakamlığı’nda bulunan ve 1935-1937 yıllarına ait Ormancık (Makdanos) köyüne ait kayıtları ihtiva eden *Ormancık (Makdanos) Köyü Arazi Tahrir Cetveli Defteri*’nde yer alan kayıtlara göre Barma Yaylası “*HOLA Makdanos (Ormancık), Arşela (Tüfekçi), Fotg(k)ene (Taşçılar), Fotrakan*

⁶⁰ BOA, TD, nr. 53, s. 62. Bostanoğlu İlyas’ın kardeşi Mehmed (Mehmed v. Bostani/Bostan) Of kazasının Kono (bugünkü Hayrat ilçesine bağlı Gülderren) köyünde timar sahibi idi (BOA, TD, nr. 53, s. 98). Arşiv kayıtlarından anlaşıldığına göre bunların büyük kardeşleri Bergoz dizdâr Ahmed Bostan olup, bu şahıs 1515 tarihinden önce Maçka nâhiyesinde bulunan Hortokop (Kozagaç) köyünün vergi gelirlerini timar olarak tasarruf ediyordu (BOA, TD, nr. 52, s. 2). Ahmed Bostan’ın oğlu Mehmed, Arhavi kalesi erlerinden olup Rize kazasının Kesanos köyünün vergi geliri kendisine timar olarak verilmişti (BOA, TD, nr. 52, s. 283). Dizdâr Ahmed Bostan’ın diğer oğlu Hamza’dır. O da Rize kazasına tâbi Mozara (Güzelsirt – Söğütlü – Dağımksu-Akpınar) köyünün timarlı sipahisi idi (BOA, TD, nr. 52, s. 340). Bu bilgilerden bunların babalarının Bostan adında biri olduğu anlaşılmaktadır.

⁶¹ Bostan, *Karadeniz’de Nüfus Hareketleri*, s. 92, 167-169; a.mlf, “XV - XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Of Kazası”, s. 55-59, 63

⁶² TŞS, nr. 1866/52, s. 61a; TŞS, nr. 1923/109, s. 5b, 24b; TŞS, nr. 1999/185, s. 41a; BOA, A.DVNS.AHK. TZ .d., nr. 5, s. 43; BOA, A.DVNS.AHK. TZ .d., nr. 7, s. 249.

⁶³ TŞS, nr. 1923/109, s. 24b.

⁶⁴ Yiğit, *Çaykara Folklorü*, s. 94.

(Çayırbaşı) ve Okşoho (Dağardı) köylerinin orta malı” olduğu kaydedilmektedir⁶⁵.

3. Barma Yaylası ve Mezralarının Sınırları

Barma Yaylasının yaylak ve mezra yerlerinin sınırları ile ilgili olarak bulabildiğimiz en eski belge 1700 tarihli bir kadı hüccetidir. Of kadısı nâibi Mehmed Ataullah’ın bu hüccetinde; Hola-i Kebir köyleri ahalisinden Şaban ve Bağdatlı diye bilinen iki şahsın mahkemede verdikleri ifadeler bölgenin sınırları hakkında önemli ayrıntılar içermektedir. Şöyle ki bu iki şahıs Barma Yaylası’nın güney tarafında bulunup Balustala (bugünkü Sıçanoba/Sıcakoba Yaylası)⁶⁶ olarak adlandırılan, Anbartası’na kadar uzanan eskiden beri mera ve yaylak olarak tasarruf edilen arazideki hisselerini Paçan ahalilerine sattıklarını, ancak mera ve yaylanın diğer hisselerinin Hola-i Kebir köyleri ahalilerine ait olduğunu nâibin huzurunda beyan ve itiraf etmişlerdir. Mahkeme nâibince verilen hüccette; Ağaçbaşı yakınında bulunan bataklık kenarındaki eski yol (tarihi yol) ile Balustala binaları ve oradan Demirci Irmağına varıncaya kadar olan sahanın hudut olduğu, Balustala (bugünkü Sıçanoba) ve ona tabi yerlerin Hola-i Kebir köyleri ahalisine ait bulunduğu açık biçimde belirtilmektedir⁶⁷.

1701 tarihinde Trabzon kadısına merkezden gönderilen emirdeki ifadeler hudut konusunu daha da aydınlatmaktadır. Buna göre, Of kazasına bağlı Hola-i Kebir köylüleri padişaha sundukları bir arzuhalde, Hola-i Kebir ile Şur (Paçan) köyleri arasında mera yerlerinden dolayı çıkan ihtilaftan bahsetmişler, bunun üzerine eski kayıtlara müracaat edilmiş ve neticede bu köyler arasındaki mera sınırının Şur başından Ağaçbaşı’nın doğu yönünden Balustala’ya bitişik eski umumi yoldan ibaret olduğu tespit edilmiştir. Bâbiâli’den Trabzon yönetimine gönderilen yazıda, burada belirtilen kayıtlara göre konunun tekrar incelenerek adı geçen köyler arasındaki mera sınırı ile ilgili ihtilafın giderilmesi emredilmiştir⁶⁸.

XVIII. yüzyılın başlarında Hola köyleri âlimlerinden Hacı Ahmed, Mustafa ve Hacı Bekir adlı kişiler Saray’a gönderdikleri bir arzuhalde, Of kazasına bağlı Şinek (bugünkü Ataköy), Şur (bugünkü Şahinkaya), Hopşera (bugünkü Soğanlı ve Akdoğan), Şerah vesâir köyler ahalisinin, yine aynı kazaya bağlı Hola-i Kebir köylerinden Kalanas (bugünkü Çalışanlar), Fot (bugünkü Taşçılar ve Çayırbaşı), Arşela (bugünkü Tüfekçi), Makdanos (bugünkü Ormancık), Zenozena (bugünkü Günebakan ve Yenice) ve Arhancelo (bugünkü

⁶⁵ *Dernekpazarı Kaymakamlığı (DPK), Ormancık (Makdanos) Köyü Arazi Tahrir Cetveli Defteri (OKATCD)*, s. 72.

⁶⁶ Kabro Hoca (Kebirzâde Hasan)’ın 1928 yılında çizdiği “Barma Yaylası Haritası”, *Dernekpazarı Haber Bülteni*, 8 (1998), s. 24-25.

⁶⁷ *TŞS*, nr. 1866/52, s. 61a.

⁶⁸ *DPI-OKGDDA*, Trabzon Kadısına 1701 Tarihinde Gönderilen Emrin Sureti (TK1701TGES), nr. 3. (Bu sicil suretinin Trabzon eski kadısı Murteza Efendi’nin sicilinde kayıtlı bulunduğu belirtilerek 1912 yılında Trabzon Merkez Kadısı Ömer Lütfi tarafından tasdik edildi).

Büyük Doğanlı) köylülerinin sahip oldukları yaylak ve meralarına müdahale ve taarruz ettiklerini şikâyet etmişlerdir. Bunun üzerine adı geçen köylerin eski hudud kayıtları incelenmiş; hududun Mihman (Vardan) suyu, Küçük Yaylası, Komar Dağı, Anbar Taşı, Şur başı Kancık (Gelincik) taşını içine alarak Hanika (Hadi) deresinde sonlandığı tespit edilmiştir. Sultan III. Ahmed tarafından Of kadısına gönderilen 1709 tarihli fermanda, sınırların bu kayıtlara göre yeniden belirlenmesi istenmiştir⁶⁹.

Trabzon Kadı Sicili'nde yer alan 4 Mart 1740 tarihli kayıta Barma'nın Hola-i Kebir köyünün eski mahallelerinden ve yazlık köyü olduğu, köyün camisinde beş vakit namaz ile Cuma namazını kaldırmak ve yayladaki çocukları okutmak için imam görevlendirildiği, imamet görevinin ise bir parça meradan sağlandığı ifade edilmektedir. Barma Camii imamlığını Kalanas (Çalışanlar) köylülerinden Hacı Habşaoğlu Ahmed Efendi yürütmekteydi. İmam Ahmed Efendi ücretinin bir kısmını Hola-i Kebir köylülerinden alamadığı gerekçesiyle kadıya başvurmuştu. Mahkemeye Hola-i Kebir köylülerini temsilen Hacı Fazlıoğlu Süleyman, Haşemenoğlu Ali ve Batraçoğlu Mehmed Efendi katıldılar. Bunlar Barma imamı "*Ahmed Efendi'nin ücreti*"nin, köyün merası dâhilinde bulunan ve 1700 tarihinde Of kazası naibi Mehmet Ataullah'ın vermiş olduğu hüccetle sulhen gösterilen sınırdan ibaret bulunduğunu; bu sınırın Ağaçaşası'nın doğusundaki eski yol üzerinde bulunan Balustala binaları, oradan Demirci Irmağı başı hizasına Ağaçaşası'na kadar bir parça merayı kapsadığını dile getirdiler. Yine kendi (Hola-i Kebir) köylülerinin ittifakıyla Barma Camii'ne sarf edilmek üzere Sarıkaya Yaylası sahipleri olan Paçan köylülerinin otlaklarının az olması nedeniyle söz konusu mera parçasını otlatmaları için kiraya verdiklerini ifade ettiler. Kira karşılığının senelik 37 kuruş olduğunu ve bunu camiye vermeyi taahhüt ettiklerini belirttiler. Hola-i Kebir müderrislerinden Ali Efendi söz konusu mera parçasının 22 buçuk yıllık icarını senede kaydettiğini ve bu parayı Paçan köylülerinden Babucioğlu İbrahim Efendi ile Bayrakdar Mehmed Efendi ve sairlerine verdiğini, İmam Ahmed'in de ücretini bunlardan aldığını söyledi. Paçan ahalileri de bunu doğrulayınca, imamın açtığı dava düştü⁷⁰.

Barma İmamı Ahmed'in şikâyetiyle başlayan mahkeme evrakının önemi, Barma Yaylasında 1717 tarihinden önce Cuma namazı kılınan bir caminin varlığını ortaya koymasındır. Yine 1700 tarihli belgede⁷¹ yer alan ibarelerden Barma Yaylasının bu tarihten çok önce var olduğu anlaşılmaktadır. Ancak yaylanın hangi tarihte kurulduğu kesin olarak tespit edilememektedir. Yukarıda ifade edildiği üzere, bunun 1600-1650 yılları arasındaki bir tarihte gerçekleştiği söylenebilir.

Trabzon kadısı Veliyüddin Efendi'ye gönderilen 1757 tarihli fermanda; bu defa Of kazasına bağlı Vartan adlı yazlık köyün halkının mera yerlerine Hola

⁶⁹ TŞS, nr. 1923/109, s. 24b.

⁷⁰ TŞS, nr. 1904/90, s. 19b.

⁷¹ TŞS, nr. 1866/52, s. 61a.

köylülerinin müdahalesinden yakındıkları görülmektedir. Yapılan incelemede bu iki köyü birbirinden ayıran hududun Temurci (Demirci) ırmağı olduğu belirlenmiştir. Köylerin sınırları belli olduğundan bu iki köy halkının birbirine müdahalede bulunmamaları noktasında gerekli gayreti göstermesini ve bir daha bu köylerin sınır konusunda herhangi bir itiraz ve tartışmaya girmemeleri emredilmiştir⁷².

Trabzon Kadı Defteri'nde yer alan 1759 tarihli bir sicil kaydı, Hola-i Kebir (bugünkü Çalışanlar, Çayırbaşı, Günebakan, Ormancık, Taşçılar, Tüfekçi ve Yenice) ve Hopşera (bugünkü Soğanlık ve Akdoğan) köyleri arasında yaylaklar konusunda bir ihtilafın çıktığını göstermektedir. Anlaşmazlığı çözmesi için görevlendirilen Salim Efendi'nin yaptığı keşif ve araştırma sonucunda, bu köyler arasındaki yaylak hududunun Vardan Suyu, Balustala (Sıçanoba) ve dağ seyrinin sınır olduğu belirlenmiş, tarafların bu sınıra riayet etmeleri istenmiştir⁷³.

1759 (H. 1173) tarihli bir başka sicil kaydında yer alan Trabzon Kadısı Veliyüddin Efendi'nin hücceti, Hola-i Kebir ile Şur (bugünkü Şahinkaya) ve Şinek (bugünkü Ataköy) köyleri arasında takriben 60 yıl önce (1700 yılında) başlayan yaylak ve mera davalarındaki sınır anlaşmazlıklarını önemli ölçüde çözüme kavuşturmaktadır. Hüccette Of halkından Hola-i Kebir ile Şur ve Şinek köyleri arasında meydana gelen yaylak ve mera davalarından dolayı Hola-i Kebir köylüleri bu ihtilafın hukuka uygun çözülmesini devletin en üst makamından talep etmişlerdi. Bunun üzerine eski kayıtlara bakılmış ve bu köyler arasındaki yayla ve mera sınırının Şur başından Ağaçaşbaşı'nın doğu yönünden Balustala'ya bitişik eski umumi yolun olduğu görülmüştür. Bu sınır meselesi H. 1113 (M. 1701) tarihli padişahın emr-i âlileri gereği eski umumi yol sınır kabul edilerek çözülmüştür. Ancak H. 1172 (M. 1758) ve 1173 (M. 1759) yılında Şur ve Şinek köylülerinin eskiden beri sınır olarak belirlenen eski umumi yola müdahale ederek sınırı geçmeleri üzerine Hola-i Kebir köyleri halkı durumu Trabzon Kadılığına bildirmiş ve ellerindeki padişah fermanlarını da mahkemeye ibraz etmişlerdir. Konu mahkemede değerlendirilmiş ve dava edilen Şur ve Şinek köylüleri halkına şikâyet edildikleri konu sorulmuş, onlar da hududun doğruluğunu kabul etmiş, ancak sınır olan eski umumi yolu geçip Hola-i Kebir köylülerinin yaylak ve meralarına müdahale meselesini inkâr etmişlerdir.

Bunun üzerine Trabzon Mahkemesi, yerinde gerekli keşif, inceleme ve araştırmalar yapmak üzere kâtip Salim Efendi'yi görevlendirir. Kâtip Salim Efendi dava konusu olan bölgeye giderek yerinde incelemeler yapar. Eski umumi yolu bilen birçok kişi ile görüşür ve bu yol üzerinde bulunan eserleri tek tek tespit eder. İncelemelerini tamamladıktan sonra Hola-i Kebir köyleri ile Şur ve Şinek köyleri arasındaki yaylak ve mera yerleri ile ilgili sınırı şöyle tespit

⁷² TŞS, nr. 1923/109, s. 121b. Bu ferman suretinin Trabzon Kadısı Veliyüddin Efendi'nin sicilinde kayıtlı olduğu 31 Mart 1912 ve 27 Ağustos 1928 tarihlerinde Trabzon Merkez naiblerinin tasdikinden anlaşılmaktadır (bk. *DPI OKGDDA*, Trabzon Kadısı Veliyüddin Efendi'nin Hücceti ve Hüccet Sureti (*TKVEH*), nr. 4, 5).

⁷³ TŞS, nr. 1923/109, s. 5b.

eder: Şur başının Şahinkaya ve Yangın adlı mahalden ve buradan Ağaçbaşı'nın doğusunda yer alan Hadi nehrine, oradan Şinek başındaki Anbartası ve Han ırmağı ve oradan Sarıkaya'nın batı yönünden Balustala (Sıçanoba) binalarının Komar Dağı doğusundan Sultanmurat'a ve Vartan'a bitişik Demirci ırmağına varıncaya kadar devam etmektedir. Bu sınırın doğruluğuna herkes şahitlik ettiği belirtilmektedir. Özellikle Balustala (Sıçanoba) ve bu yaylağa tabi olan yerlerin ve eski umumi yolun batısında kalan bütün yerlerin tartışmasız biçimde Hola-i Kebir köyleri halkına ait bulunduğu vurgulanmaktadır. Bütün bunlardan ötürü, adı geçen yerlerin Hola-i Kebir köyleri halkının olduğuna hükmedilmiştir. Şur ve Şinek köyleri halkının da bu yerlere müdahale etmemeleri konusunda uyarılmalarına karar verilmiştir⁷⁴.

Sultan II. Mahmud 1812 (H. 1227) tarihli fermanında, Paçan (Şur, Şinek vesâir) köyleri halkına; Anbartası'ndan Komar dağı Vartan hududuna, oradan Demirci ırmağı başına, oradan da Ağaçbaşı'na kadar uzanan bölgede bulunan merayı otlatmak karşılığında her yıl otuz yedi buçuk kuruşun Barma Camii'ne harcanmak üzere Hola-i Kebir köyleri halkına verilmesini emretmiştir. Padişah ayrıca adı geçen camide görevlendirilen imamın hitabet görevini de üstlenmesi konusunda Hola-i Kebir köyleri halkını uyarmıştır⁷⁵. Bu ferman, meranın yaklaşık bir asır önce (1717 tarihinde) Hola-i Kebir köyleri halkı tarafından Paçan köyleri halkına kiraya verilmesi uygulamasının⁷⁶, 1812 yılında da devam etmekte olduğunu ortaya koymaktadır.

Hola-i Kebir köyleri 1830'ların ortalarında Saray'a arzuhal göndererek, köyleri arazisinden olan ve eskiden beri koyun ve sair davarlarını otlatıp suyundan istifade etikleri Barma yaylasına bitişik mera yerlerine, son zamanlarda Paçan köyleri halkının kanunlara aykırı biçimde müdahale ettiklerinden yakındılar. Paçanlıların tecavüzlerinin önlenmesi konusunda yardım istediler. Sultan II. Mahmud, Of Kadısı Naibine gönderdiği Evâhir-i Şevval 1251 (M. 9-17 Şubat 1836) tarihli fermanında, şikâyetin araştırılmasını istemiş ve iddialar doğru ise bu tecavüze mani olunmasını emretmiştir⁷⁷. Aynı emir, *Trabzon Ahkâm Defteri*'nde de yer almaktadır⁷⁸.

Fakat Paçan ahalisinin bölgedeki haksız müdahalesinin önüne geçilememiştir. Zira 1857 tarihinde Trabzon Eyaleti Valisi vezir Ragıp Paşa'ya, Of Kadısı Naibine ve Of Kazası Müdürü'ne gönderilen hükümde; Hola-i Kebir köyleri halkının eskiden beri kendilerine mahsus ve müstakil olan meralarına, yakınlarında bulunan Paçan köyleri ahalisinin müdahale ettiklerini daha önce bildirdikleri belirtilmektedir. Sorun divân-ı hümâyün kalemi tarafından araştırılmış; neticede, söz konusu mera yerlerinin Paçan köyleri ile bir ilişkisininin

⁷⁴ *DPİ-OKGDDA*, TKVEH, nr. 4, 5.

⁷⁵ *DPİ-OKGDDA*, Sultan II. Mahmud'un Barma Camii Fermanının Sureti (SII.M-BCFS), nr. 6.

⁷⁶ *TŞS*, nr. 1904/90, s. 19b.

⁷⁷ *DPİ-OKGDDA*, Sultan II. Mahmud'un Hola-i Kebir Köylerinin Mera Yerleri İle İlgili Fermanı (SII.M-HKMYF), nr. 7.

⁷⁸ *BOA*, A. DVNS. AHK. TZ.d., nr. 5, s. 43.

bulunmadığı, ayrıca Hola-i Kebir köyleri ile ortaklaşa kullandıkları mera yerleri olmadığı, buraların tamamıyla Hola-i Kebîr köylerinin müstakil yerleri olduğu gerçeği bir kez daha tespit edilmiştir. Hükümde, bu gerçeğe rağmen Paçan köyleri halkının bu meralara haksız olarak müdahale ettikleri ve 1836 tarihinde bu haksızlığın sona erdirilmesinin emredildiği, bu emre rağmen Paçan köylülerinin müdahalelerine devam ettiklerine dikkat çekilmekteydi. Bununla beraber Saray aynı tavrı göstermiş, Trabzon Valisi, Of Kadısı Naibi ve Of Kazası müdürüne bu müdahalenin sona erdirilmesi için gereğini yapmalarını emretmiştir⁷⁹.

Görüldüğü üzere, Hola-i Kebir köylerine ait Barma Yaylası meralarına Paçan (Şur, Şinek ve sair) köyleri halkının müdahalesi padişah fermanlarına ve kadı hüccetlerine rağmen bir buçuk asırdan fazla bir süre devam etmiştir⁸⁰. 1858 yılında Arazi Kanunnamesi'ni kabul ederek toprak reformu yapmış olan devlet, ihtilafı bu defa güvenlik tedbirleriyle değil yargı yoluyla çözüme kavuşturmak istemiştir. Hola-i Kebir köyüne bitişik Barma Yaylası ile Sıçanoba (Balustala) yaylası arasında bulunan ve bugün Mahkeme Tepesi⁸¹ olarak anılan tepede farklı tarihlerde iki mahkeme kurulmuştur. Bunlardan ilki, 5 Temmuz 1860 (16 Zilhicce 1276) tarihinde yapılmıştır. Trabzon Kadısı Mehmed Emin Efendi'nin ilâmından anlaşıldığına göre buna Trabzon Mahkemesi kâtibi Mehmed Efendi, Trabzon eski valisi Hacı Ahmed İzzet Paşa'nın mübaşir olarak görevlendirdiği mühendis Ali Efendi, Of nahiyesi Meclisi Üyeleri ile Of nahiyesi müdürü Osman Ağa tarafından sicil-i şer'i vekili olarak görevlendirilen Galatoğlu İsmail Ağa katılmışlardır⁸². Yine Mahkeme Tepesi'nde kurulan ikinci mahkeme ise 25 Zilhice 1276 (14 Temmuz 1860) ile kadı ilamının yayımlandığı 21 Cumâde'l-ülâ 1277 (5 Aralık 1860) tarihleri arasındaki bir tarihte icra edilmiştir. İkinci mahkemenin tarihi kesin olmamakla birlikte 1860'ın Ağustos ile Ekim ayları arasındaki bir tarihte ve Trabzon Valiliğine atanan Cemaleddin Paşa⁸³ zamanında yapıldığı kayıtlardan ortaya çıkmaktadır⁸⁴.

İkinci mahkemeye Trabzon Mahkemesi kâtibi Hafız Evliya Hasan Efendi ibnü'l-merhûm Veiyüddin Efendi (eski Trabzon Kadısı'nın oğlu) meselenin gerçeğinin ne olduğunu hukuka uygun olarak ayrıntılı bir şekilde tespit ederek kayıt altına alması ve gereğinin yapılması için Trabzon Mahkemesine yazılı ve sözlü olarak sunması için ve ayrıca Trabzon Eyaleti Valisi Cemaleddin Paşa'nın

⁷⁹ BOA, A. DVNS. AHK. TZ.d., nr. 7, s. 249.

⁸⁰ Doğu Karadeniz bölgesindeki yayla ihtilafları ile ilgili geniş bilgi için bk. İkinci, "On Dokuzuncu Yüzyılda Doğu Karadeniz'de (Gümüşhane-Trabzon) Yayla Anlaşmazlıkları ve Düşündürdükleri", s. 311-346.

⁸¹ *Dernekpazarı İlçesi-Tüfekçi Köyü Muhtarlığı Arşivi (DPI – TKMA)*, Harita Mühendisi Osman Sula'nın Çaykara – Sürmene İlçe Hududu Haritası (HMOSÇ-SHH).

⁸² TŞS, nr. 1999/185, s. 41a-41b.

⁸³ Cemaleddin Paşa, Trabzon valiliğine Ağustos 1860 tarihinde atanmıştır (Sinan Kunalp, *Son Dönem Osmanlı Erkân ve Ricalı (1839-1922)*, İstanbul 1999, s. 40). Cemaleddin Paşa, bazı belgelerde Cemal Paşa olarak geçmektedir (BOA, MVL, nr. 665/65, lef 2). Cemal Paşa'nın 1860-1862 yılları arasında Trabzon valisi olarak görev yaptığı belirtilmektedir (Özgür Yılmaz, *Tanzimat Döneminde Trabzon*, İstanbul 2014, s. 187, 533).

⁸⁴ TŞS, nr. 1999/185, s. 41a.

tahrirat bâşkâtibi mu'âvini İsmet Efendi mübaşir olarak görevlendirilmiştir. Of nahiyesi müdürü Kalcızâde Osman Ağa ve nahiye meclisi azalarının da hazır bulunduğu mahkemeye Hola-i Kebir köylülerinden dersiamdan Hafız Mehmed Efendi, Aliefendioğlu Mahmud, Aliefendioğlu Molla Salih, Ordoloğlu Mehmed, Barkeloğlu Hasan, Hacıhasanoğlu Hafız Mehmed Efendi, Bacakoğlu Mustafa, Hüseyinefendioğlu Hüseyin, Mollaoğlu Mustafa, Hacikerimoğlu Mehmed, Koçoğlu Mahmud, Dilaveroğlu Mehmed, Muhtar Memişoğlu Ömer, Müderris Kerameddin İbrahim, Beşiroğlu Hasan, Alemdaroğlu Şuayip Efendi, Terzioğlu Mustafa, Sarıhasanoğlu Cevahir, Müderris Kerameddin Hacı Abdullahzâde Hasan Efendi, Şirinoğlu Ali, Kocaoğlu Ahmed, Kerimoğlu Molla Mahmud, Karamustafaoğlu Tayip Efendi, Takaoğlu Hasan, Hacabaoğlu Hasan, Yakaoğlu Osman olmak üzere toplam 88 kişi katıldı. Paçan köylülerinden de dersiamdan Kamil Efendi, Mehmet Kamil Efendi, Kumluoğlu Mehmed, Şamlıoğlu Ali Efendi, Mutrubzâde İshak Efendi, Bakkaloğlu Ahmed Efendi, Köseoğlu İsmail Efendi, Hanecioğlu Ali, Ayvazoğlu Mustafa, Azaklıoğlu Mustafa Efendi, Kulaoğlu Ahmed, Kurşunoğlu İsmail, Serdarzâde Mehmed Efendi, Sofizâde Mahmud Efendi, Bilal Efendi, Kaçıranzâde Mustafa Efendi olmak üzere toplam 74 kişi katıldığı görülmektedir⁸⁵.

İkinci mahkemeye Hola-i Kebir köylüleri adına katılanlar, ilk mahkemede dava konusu olan meranın; bazen Ağaça başı diye anılan dağ tepesi, bazen Ağaça başı yakınında bulunan çorma diye adlandırılan küçük bataklık ve bir taraftan eski umumi yol ile Balustala Irmağı diye adlandırılan ırmak, bir taraftan Hola-i Kebir mezrası başı, dördüncü tarafı da Demirci Irmağı ile sınırlı Balustala (Sıçanoba) ve buraya bağlı Hanzar diye adlandırılan yer olduğunu; burasının Hola-i Kebir'e ait bulunduğunu ve eskiden beri hayvanlarını otlata geldikleri ve suyundan istifade ettiklerini dile getirdiler. Buna rağmen Paçan köyleri ahalisinin bu mera arazisini fuzuli ve haksız biçimde zapt ederek üzerine “*kelif*” diye anılan kule binalar inşa ettiklerini, yaz aylarında bu kule binalara çıkıp gece gündüz oturduklarını, meramızın otundan ve suyundan hayvanlarıyla beraber faydalanırken, bölgenin asıl sahibi olan kendilerinin istifadesine engel olduklarını ileri sürdüler. Mahkemeye Paçan köyleri adına katılanların bu meranın Hola-i Kebir köylülerine ait olduğunu bütünüyle inkâr ettiklerini ve şahitleri dinlemekten kaçınarak mahkemeyi terk ettiklerini bildirdiler. Holalılardan iddiasına göre, Paçan köylerini temsilen bir grup 14 Temmuz 1860 tarihinde kendilerinin yanına gelerek, bundan önceki mahkeme masrafını ödemeyi, bunun karşılığında mezrada yaptıkları kulübeleri yıkmayı ve merayı birlikte kullanmayı teklif etmişler, ancak Holalılar buna yanaşmamışlardı. Bu öfkelenen Paçanlıların araziye tecavüze devam ettiklerini belirten Hola temsilcileri, mahkemeden meranın kendilerine tesliminin sağlanmasını istemişlerdi. Paçan köylerini temsilen gelenler ise, meranın eskiden beri kendilerine ait müstakil mera yerleri olduğunu, yıllardır otundan ve suyundan faydalana geldikleri ve kendi kontrol-

⁸⁵ TŞS, nr. 1999/185, s. 41a-41b.

leri altında bulunduğunu savunarak, Hola-i Kebir köyleri halkının mera üzerinde herhangi bir haklarının olmadığını öne sürdüler.

Bunun üzerine mahkeme her iki taraftan da, iddialarını ispatlamalarını talep etti. Meranın eskiden beri kendilerine ait olduğunu savunan Hola-i Kebir köylüleri, buradan herhangi bir şekilde istifade etmeyen Of nahiyesine tabi Visir (Gülen), İstavri (Yemişalan), Küçük Hol (Araköy), Yarakar (Serindere), Kazaro (Kazret/Ağaçbaşı), Hopşera (Soğanlı ve Akdoğan) köylerinden ve Sürmene nahiyesine tabi Arpalı, Aso (Aksu), Güneşera (Köprübaşı - Fidanlı) köylerinden toplam 73 kişiyi şahit olarak mahkeme huzuruna getirdiler. Bunlar meranın eskiden beri Hola-i Kebir köylülerine ait olduğuna şahitlik ettiklerini bildirdiler. Paçan köylüleri ise iddialarına delil getiremediklerinden daha önceki duruşmada yaptıkları gibi mahkemeden firar ettiler⁸⁶.

Mahkeme kâtibi Hafız Hasan Evliya Efendi, Hola-i Kebir köylüleri lehinde şahitlik edenlerin söylediklerini kayıt altına aldı. Daha sonra Kâtip Hasan Efendi, beraberinde Of nahiyesi müdürü Osman Ağa, “*umenâ-i şer*” denilen güvenilir kişiler ve mübaşir olduğu halde, Trabzon şehrindeki Büyük Eyalet Meclisi’nde mahkemeye giderek olan biteni anlatıp yazılı takdim etti. Of nahiyesinin ulemasının büyük çoğunluğundan, şeyhlerden ve nahiyeye meclisinden bir mazbata alınarak meranın Hola-i Kebir halkına ait olduğu tescil edildi. Mahkeme ilâmında, Paçan köyleri halkının iki defa mahkemeden ve hükmün açıklanmasından kaçtıkları göz önüne alınarak, bunların güven vermediklerine, şahsi menfaat gözettiklerine ve hileli bir oyun içinde olduklarına kanaat getirildiği, iddialarının yalandan ibaret bulunduğunun tescil edildiği ve durumun kendilerine bildirildiği kaydedilmiştir⁸⁷. Bu ilâm 1912 yılında Trabzon Merkez Naibi ve 27 Ağustos 1928 yılında da Trabzon Adliyesi tarafından onaylanacaktır⁸⁸.

Trabzon Kadısı Mehmed Emin Efendi’nin bu ilâmından sonra da Paçan köyleri ahalisinin itirazlarını sürdürdükleri ve Hola-i Kebir köylülerinin mezralarına (yaylaklarına) müdahaleye devam ettikleri anlaşılmaktadır. Nitekim 21 Kasım 1911 tarihli Trabzon Tetkikat Mahkemesi Meclisinin ilâmında; Hola-i Kebir ile Paçan köyleri ahalisi arasındaki yaylak ve mera sınırını oluşturan eski umumi yola bitişik Balustala diye anılan “*nısfı Sıçanoba ile Hanzar ta'bir olunur ma'lûmul hudûd iki kıt'a yaylak hakkında*” bir mahkeme daha yapıldığı belirtilmektedir. Trabzon Tetkikat Mahkemesi Meclisinin ilâmında yer alan kayıttan, Trabzon Vilayeti Merkez Mahkemesinin 18 Temmuz 1862 (20 Muharrem 1279) tarihinde bu mahkemeyle ilgili bir ilâm verdiği anlaşılmaktadır. Trabzon Valisi Mehmed Emin Muhlis Paşa⁸⁹ zamanında ve yine Mahkeme Tepesi’nde yapılan bu üçüncü mahkemeye Trabzon Valisi Mehmed

⁸⁶ TŞS, nr. 1999/185, s. 41b.

⁸⁷ TŞS, nr. 1999/185, s. 41b.

⁸⁸ *DPI-OKGDDA*, TKMEEİ, nr. 8.

⁸⁹ Mehmed Emin Muhlis Paşa, Trabzon valiliğine Şubat 1862 tarihinde atandığı ve bu göreve Temmuz 1865 tarihine kadar devam ettiği kaydedilmektedir (Kuneralp, *Son Dönem Osmanlı Erkân ve Ricali*, s. 40). Paşa’nın 1862-1865 yıllarında Trabzon valisi olarak görev yaptığına dair ayrıca bk. Yılmaz, *Tanzimat Döneminde Trabzon*, s. 533.

Emin Muhlis Paşa'nın vekili Hacı Ahmed Hulusi Efendi, mühendis Mehmed Ziya Efendi ve sözlerine güvenilir kişiler katılmışlardır⁹⁰.

İlâmda yer alan bilgilere göre; ihtilaf konusu olan iki yaylakın sınırları şöyle çizilmektedir: Doğusu Sicakoba Irmağı, yani Sicanoba Camii'nin bitişiğinden akıp giden ve Şur köyü yakınından geçip Solaklı Deresi'ne katılan ırmak (Hadi Irmağı), batısı Bayburd ve diğer kazalara giden umumi yol, güneyi bazan umumi yol ile Sarıkaya Yaylası'na giden diğer yol, kuzeyi de Şur köyü ile sınırı bulunan ve içinde Paçan köylülerine ait 53 bâb yayla evinden oluşan ve Balustala Obası diye anılan Nefs-i Siçanoba'dır. Diğer ise, doğusunda Bayburd ve diğer kazalara giden umumi yol, güneyinde Vartan "*karyesine*" (yaylasına) bitişik Demirci Irmağı, batısında Arpalı Deresi ve Manahos Irmağı, güneyinde de Hola-i Kebir mahallesine tabi Barma Yaylası'na bitişik Barmabaşı diye bilinen Çormalık ve bazen de Çamlık sırtı ile sınırlı Hanzar diye anılan yaylaktır. Bu iki yaylağı birbirinden ayıran Bayburd ve diğer kazalara giden umumi yoldur.

18 Temmuz 1862 tarihli ilâmda; Hola-i Kebir köylüleri vekilleri yukarıda sınırları belirtilen iki yaylakın eskiden beri köylerinin tasarrufunda bulunduğunu, başkalarının bunlardan faydalanma hakkı bulunmadığını ifade ettiler. Paçan köylülerinin vekilleri de bu iki yaylakın kendilerine ait olduğunu ve bu konuda şahit bile gösterebileceklerini belirttiler. Paçan köylülerinin şahitleri dinlendikten sonra Nısf-ı Balustala ve Hanzar yaylaklarının Paçan köylülerine ait olduğuna dâir bir ilâm yayımlandı⁹¹. Ancak bu ilâm kaydı günümüze kadar gelmiş olan *Trabzon Şer'iyye Sicilleri* içinde henüz bulunamadı.

Paçan köyleri ahalileri Trabzon Vilayeti Merkez Mahkemesinin 18 Temmuz 1862 tarihli ilâmına dayanarak Hola-i Kebir ahalisinin bu yaylaklarla bir alakalarının olmadığı iddiasıyla mahkemeye başvurmuş ve bu durumun düzeltilmesini talep etmişlerdi. Ancak Trabzon Tetkikat Mahkemesi Meclisi, söz konusu ilâmın "*nâtık*" ve "*mazmûnu münker*" olduğunu belirterek; itirazın yersiz ve kanunsuz bulunduğunu 29 Zilkade 1329 (21 Kasım 1911) tarihinde bir ilâmı duyurmuştur. Trabzon Merkez Mahkemesi de, Tetkikat Mahkemesi Meclisinin ilâmının aslına uygun olduğunu 1 Temmuz 1914 (7 Şaban 1332) ve 26 Ağustos 1928 tarihlerinde tasdik etmiştir⁹².

İkinci mahkemenin 5 Aralık 1860 tarihinde yayımlanan ilâmından sonra Paçan köyleri halkı Hola köylerine ait Siçanoba ve Hanzar yaylaklarında hayvan otlatmaya ve kelif inşa etmeye devam etmişlerdir. Holalılar da 1861 yılının ikinci yarısından itibaren bu tecavüzü önlemek amacıyla Paçan köylerine ait bir yaylada altı kelif inşa ettiler. Ancak bu kelifler Paçanlılar tarafından içindeki eşyalarla birlikte yakılıp yıkıldı. Holalılar durumu Trabzon valiliğine bildirdiler.

⁹⁰ *DPI-OKGDDA*, TKMEEİ, nr. 8.

⁹¹ *20 Muharrem 1279 (18 Temmuz 1862) Tarihli İlâmın Mustafa Cansız Tarafından Çevirisi*, nr. 8, s. 4-5.

⁹² *DPI-OKGDDA*, TTMMİ, nr. 9.

O dönemde valilik, görevden ayrılma hazırlığı içerisindeki Cemal Paşa'nın uhdesindeydi.⁹³ Cemal Paşa, Trabzon'daki görevinden 1861 Ekim'inin başlarında ayrıldığına göre⁹⁴, hadise bundan birkaç hafta önce gerçekleşmiştir. Müracaatlarının üzerinden hayli müddet geçmesine rağmen valilikten herhangi bir adım atılmaması üzerine Hola köylüleri sorunu kendileri çözmek istemişler ve Paçanlıların Sıçanoba'da yaptıkları kelifleri yakıp yıkmışlardır⁹⁵. Gelişmeler Bâbîâli'ye intikal edince hükümet birtakım kimseleri cezalandırmıştır. Sadareten Trabzon valiliğine gönderilen 28 Temmuz 1863 tarihli emirname, Paçanlıların “*kelîf ta'bir olunur yâylâk hânelerini*” yıkan Holalılardan Ali Efendi oğlu Mehmed ve Kibar'ın 27 Şubat 1863 tarihinden itibaren on beşer yıl, Mustafa Efendi'nin ise aynı tarihten itibaren beş yıl kürek cezasına çarptırılmış ve bunların Erzurum'a gönderilmeleri bildirilmiştir. Yine Paçanlılara ait yıkılan yayla evi sayısıyla bunların bedelinin belirlenmesi, bu bedelin suçlulardan alınması, hatta yıkım işine karışan ve akabinde vefat eden Terzioğlu Kibar'ın⁹⁶ hissesine düşen miktarın da muhalefâtından tahsili istenmiştir. Ayrıca Paçanlıların geçen yıl (1861 yılının sonbaharında) Holalıların yayladaki eşyalarını yağma ve bir kısım hanelerini yakıp yıktıkları ile ilgili iddianın soruşturularak neticenin bir mazbata ile sadarete bildirilmesi emredilmiştir.

Trabzon Eyaleti Meclisi bu emirname üzerine hazırladığı 28 Eylül 1863 tarihli mazbatayı Sadarete gönderdi. Mazbatada yer alan bilgilere göre; Holalılar, Paçanlılara ait 125, Paçanlılar da Holalılara ait 6 adet kelifi tahrip etmişlerdi. Paçanlıların yıkılan 125 kelifden doğan maddi zararın kıymeti yaklaşık “iki yük” (200.000) kuruş olarak hesaplandı. Küreğe çarptırılanların Erzurum'a gönderildiği belirtildi. Paçanlılara ait olup 125 kelifin Holalılardan “*kırk-elli kadar*” şahsın “*iğfâl ve tahrikıyla*” yıkılıp yakıldığı kaydedildiği ve meydana gelen zararın telafisinin kürek cezasına çarptırılan ve tahrikte bulunan kişiler tarafından karşılanmasının mümkün olmadığından bunun bütün Holalılar tarafından karşılanması istendi. Ayrıca Cemal Paşa'nın valiliğinin son döneminde Holalıların Paçanlılara ait yaylakta inşa ettikleri altı kelifin tahribinden doğan zararın aynı şekilde Paçan halkı tarafından karşılanması, kelifleri yakıp-yıkan şahısların tespiti vazifesinin bölgede özel görevle bulunan Mehmed Bey'e

⁹³ BOA, MVL, nr. 665/65, lef 2.

⁹⁴ Kunalalp, *Son Dönem Osmanlı Erkân ve Ricali*, s. 40.

⁹⁵ BOA, MVL, nr. 665/65, lef 2. Altay Yiğit, bu olayın Mahkeme Tepesi'nde yapılan ve yalancı şahitlerle davanın Holalılar aleyhine sonuçlanmasından sonra gerçekleştiğini yazar (*Çaykara Folkloru*, s. 94, 95). Üçüncü mahkemenin ilâmı 18 Temmuz 1862 tarihini taşıdığına göre, Holalılar Sıçanoba'daki yaylak evlerini bu tarihten sonra tahrip etmişlerdir. Ancak bu ilâmın *Trabzon Şerr'iyye Sicili Defterleri*'nde yer almaması ve Trabzon Eyaleti Meclis-i Kebir'inin Sadarete gönderdiği 28 Eylül 1863 tarihli mazbatada olaydan söz edilmemesi, bunun bir hükmünün olmadığına bir başka delildir.

⁹⁶ 26 Mart 1863 tarihli bir sicil kaydında Trabzon hapisanesinde iken vefat eden Hola-i Kebir köyü halkından Abdullahoğlu Kibar b. Abdullah'ın, Terzioğlu Kibar'la bir ilişkisinin olmadığı anlaşılmaktadır (*TŞS*, nr. 2005/191, s. 8a).

ilave görev verilerek, gerekli tahkikat yapıldıktan sonra suçu sabit bulunanların aynı şekilde tecziyeleri istendi⁹⁷.

Trabzon Eyalet Meclisi'nin talebi Meclis-i Vâlâ'da görüşüldü. Kelif yakma suçuna karışmayanların para cezasına nasıl ortak edileceği tartışıldı. Trabzon valisine gönderilen 18 Şubat 1864 tarihli tezkerede bu konu hakkında görüş soruldu. Tezkerede ayrıca, olayın içyüzünün Mehmed Bey tarafından tarafsız biçimde tahkik ve tetkik edilerek sonucun bildirilmesi ve sorguya çekilenlerin ifadelerinin gönderilmesi istendi⁹⁸. Olayın bundan sonraki seyrine dair bir bilgiye henüz ulaşılammıştır.

Altay Yiğit, Holalılarla Paçanlılar arasında eskiden vuku bulan “*Hanzer*” (Hanzar) yaylası davasının meşhur olduğunu ve bu davanın Paçanlılar lehine sonuçlanması üzerine Holalılar'ın Paçanlılara ait Sıçanoba (Sıcakoba) yaylasındaki evlerini yıktıklarını belirtmektedir. Ayrıca söz konusu davada zamanın valisi huzurunda mahallinde yapılan keşifte şahit olarak dinlenen Paçanlıların ayakkabılarının içine koyduğu toprağa bastığından (vebali bize, bastuğum toprak Paçan toprağıdır) sözleri hileli bir ifade ve zekice bir buluş olarak hala dillerde dolaştığını kaydetmektedir⁹⁹. Yiğit'in söz konusu ettiği dava, muhtemelen 1862 yılında Mahkeme Tepesi'nde gerçekleşen üçüncü mahkeme olmalıdır¹⁰⁰.

⁹⁷ BOA, MVL, nr. 665/65, lef 2.

⁹⁸ BOA, MVL, nr. 665/65, lef 4.

⁹⁹ Yiğit, *Çaykara Folkloru*, s. 94, 95.

¹⁰⁰ Bu dava, Holalı ve Paçanlı ozanların bir araya geldiklerinde atışmalarına neden olmuştur.

Yöre folkloruna zenginlik katan atışmaların bir örneği şöyledir:

“Holalı - : Sorarum ey kutnili/ Kocan var mıdır, kocan?”

Paçanlı - : Kadahor yıkılırsa/ Gelur yerine Paçan.

Holalı - : Yıktuk, s...tuk içine/ Sıçanobayı sıçan.

Paçanlı - : Attuk hapushaneye/ Holodan bir iki can.

Holalı - : Sormaz mı size buni/ Sora hapustan kaçan?

Paçanlı - : Korkmaz misun ağadan/ Bizdedur Çanoğlı çan.

Holalı - : Oh oldi haci boba/ Kül oldi Sıçanoba.

Paçanlı - : Aluruk intikamı/ Bir obaya on oba.” (bk. Yiğit, *Çaykara Folkloru*, s. 94-95).

Canoğulları 1834 yılı nüfus kayıtlarına göre, bugünkü Çaykara'nın Paçan (Maraşlı) ve Of'un Zeno (Akköse) köylerrinde kalabalık bir şekilde yaşadıkları görülmektedir. Ayrıca az sayıda da olsa bugünkü Çaykara'nın Şinek (Ataköy) ve Of'un Lakoz (Ballica beldesi Barış mahallesi) köylerinde yaşadıkları anlaşılmaktadır (Demircioğlu ve Bilgin, *Of Nüfus Defteri*, s. 168, 243, 286, 334). Canoğulları ile ilgili ilk kayıt Şubat 1788 tarihine ait bir ferman olup, 150 kişilik maiyetiyle Soğucak ve Anapa'nın muhafazası için görevlendirildi. İkinci kayıt ise H. 1259 (M. 1843-1844) tarihli olup Paçan köyünden Canoğlu Hüseyin oğlu Hasan ile aynı köyden Osman Çelebioğlu İsmail arasında bir nikâh davası ile ilgilidir (Umur, *Of Tarihine Ek*, İstanbul 1956, s. 65-66, 73). Altay Yiğit, ticaret amacıyla Rusya'ya giden ve Ruslar'dan intikam almak için oradaki Türkler'den bir vurucu güç oluşturan Canoğlu Mustafa'dan söz etmektedir (*Çaykara Folkloru*, s. 156). 1922 yılında da Hadi Belediye Başkanının Şinek köyünden Canzâde Mehmed Ağa olduğu görülmektedir (Prof. Dr. Burhanettin Can Arşivi, *Hadi Belediyesi Reisi ve Azası İle İlgili Belge*). Atışmada geçen “*Çanoğlı*”nin, 1834'te Şinek (Ataköy) köyü nüfus kayıtlarında geçen Canoğlu Ahmed bin İbrahim veya oğlu Mehmed ya da Paçan (Maraşlı) köyünde ikamet eden Canoğullarından

Trabzon Tarihi yazarı Şakir Şevket¹⁰¹, (Abdullah) Galip Paşa, Trabzon valisi iken Of ve Sürmene halkı arasında yaylak anlaşmazlığından dolayı karşılıklı çatışma çıktığını, hatta yaylada karşılıklı “*metrisler*” (toprak siperler) yapıldığını, vuruşma nedeniyle bir hayli insanın öldüğünü ve olaydan sonra valinin yaylak mahalline gittiğini kaydetmektedir¹⁰². Abdullah Galip Paşa, Mayıs-Ağustos 1872 döneminde valilik yaptığına göre¹⁰³, olay bu tarihlerde vuku bulmuştur. Kanlı olayın Hola-i Kebir köylerine ait yayla ve mezra ihtilafından mı, yoksa Sürmene ahalisine ait yaylalarla ilgili olup olmadığı konusunda arşiv belgelerinde bir açıklık bulunmamaktadır. Barma, Sultanmurat, Limonsuyu, Kuşmer, Seydiyakup ve Şekersu hattında yaylacılık yapan Çaykara ve Dernekpazarı ile Köprübaşı ve Sürmenelilerle yaptığımız görüşmelerde bu olayı duyan ve hatırlayan olmamıştır. Hola-i Kebir köylülerinin Paçanlılarla, Siçanoba yaylası yüzünden 1863 yılında mahkemelik oldukları ve Hola-i Kebir köylülerinden bazı kişilerin hapsedildiği göz önüne alındığında ve her iki köyün Of kazasına bağlı olduğu düşünüldüğünde hadisenin Barma ve Siçanoba yayla ve mezraları ile ilgili değil, başka yaylaklarla ilgili olduğu anlaşılmaktadır¹⁰⁴.

Nitekim *Trabzon Şer'iyye Sicilleri* ve Osmanlı Arşivi'nde erişime açılan son dönem belgeleri üzerinde yaptığımız araştırmada net bilgilere ulaşmamakla birlikte, Oflular (Çaykara ve Dernekpazarlılar) ve Sürmeneliler arasında yaylak ve mezra ihtilafları yüzünden çıkmış iki ayrı olaya dair kayıtlara rastlanmıştır¹⁰⁵.

biri olmalıdır (Demircioğlu ve Bilgin, *Of Nüfus Defteri*, s. 243, 286). Canoğulları ile ilgili ilk kayıtlardan biri, bunlardan 150 kişilik grubun Soğucak ve Anapa'nın muhafazası için görevlendirildiğini bildiren Şubat 1788 tarihli fermanıdır. İkinci kayıt ise H. 1259 (M. 1843-1844) tarihli olup Paçan köyünden Canoğlu Hüseyin oğlu Hasan ile aynı köyden Osman Çelebioğlu İsmail arasında bir nikâh davası ile ilgilidir (Umur, *Of Tarihine Ek*, İstanbul 1956, s. 65-66, 73). Altay Yiğit, ticaret amacıyla Rusya'ya giden ve Ruslardan intikam almak için oradaki Türklerden bir vurucu güç oluşturan Canoğlu Mustafa'dan söz etmektedir (*Çaykara Folkloru*, s. 156). 1922 yılında da Hadi Belediye Başkanının Şinek köyünden Canzâde Mehmed Ağa olduğu görülmektedir (Prof. Dr. Burhanettin Can Arşivi, *Hadi Belediyesi Reisi ve Azası İle İlgili Belge*). Atışmada geçen “*Çanoğlı*”nin, 1834'te Şinek (Ataköy) köyü nüfus kayıtlarında geçen Canoğlu Ahmed bin İbrahim veya oğlu Mehmed ya da Paçan (Maraşlı) köyünde ikamet eden Canoğullarından biri olmalıdır (Demircioğlu ve Bilgin, *Of Nüfus Defteri*, s. 243, 286).

¹⁰¹ Şakir Şevket, bu olay sırasında ve öncesinde Trabzon Vilâyeti İdare Meclisi'nde ikinci kâtip olarak görev yapmaktaydı (*Salnâme-i Vilâyet-i Trabzon*, Def'a 1, Trabzon 1286, s. 27; *Salnâme-i Vilâyet-i Trabzon*, Def'a 4, Trabzon 1289, s. 31).

¹⁰² Şakir Şevket, *Trabzon Tarihi*, Yay. Haz. İsmail Hacıfettahoğlu, Ankara 2001, s. 97-98. Aynı bilgileri Mahmut Goloğlu, Şakir Şevket'e dayanarak aktarmaktadır (Mahmut Goloğlu, *Trabzon Tarihi (Fetihten Kurtuluşu Kadar)*, Trabzon 2013, s. 166).

¹⁰³ Kuneralp, *Son Dönem Osmanlı Erkân ve Ricâli*, s. 41, 51.

¹⁰⁴ Ömer Asan, Zisino (Bölümlü) doğumlu papaz Yorgos Papadopoulos'un tuttuğu not defterine dayanarak bu “*şavaşın*” (karşılıklı çatışmanın) Siçanoba yüzünden Oflular ve Sürmeneliler arasından geçtiğini ileri sürmektedir ki (Ömer Asan, *Pontos Kültürü*, İstanbul 2000, s. 63), bu bilgi doğru değildir. Nitekim bu yayla ve yaylakla ilgili bütün anlaşmazlıklar Of kazasına bağlı Hola-i Kebir ve Paçan köyleri arasında gerçekleşmiştir.

¹⁰⁵ Sürmene ve Of yöresi ile ilgili önemli ilmi araştırmalar yapan Dr. Öğretim Üyesi Mehmet Bilgin'e Oflular ve Sürmeneliler arasında yaylalar yüzünden çıkan çatışmaya dair bir

Oflular ve Sürmenelilerle ilgili ilk olay 21 Mayıs 1868 (28 Muharrem 1285) tarihli bir kadı ilâmında geçmektedir. Bu ilâm; Sürmene nahiyesine bağlı Haros (bugünkü Yaylaönü) köyü¹⁰⁶ ile Of kazasına tabi Şerah (Uzungöl)¹⁰⁷ ve Yente (Çayıroba) köyleri arasında yıllarca sürmüş, Haldizen deresi ile Sarıkaya¹⁰⁸ (Yente/Çayıroba yaylası) arasında bulunan bir mera davasından haber vermektedir¹⁰⁹. Haros ve Yente köylülerinin müşterek kullandıkları bu meraya Şerah köylülerinin müdahale ettikleri kayıtlardan ortaya çıkmaktadır¹¹⁰. Seksen yıldan fazla süren bu mera anlaşmazlığı nedeniyle karşılıklı çatışmadan dolayı birçok kişinin öldüğü, hayli eşya ve malın zayı olduğu, anlaşmazlığın Hazinedarzade Osman Paşa'nın Trabzon valiliğinin sonlarında¹¹¹ bir müddet durmakla beraber bunun fazla sürmediği ve bu tarihten sonra otuz yıla yakın bir süre daha devam ettiği görülmektedir¹¹². Kadı ilâmında ve Trabzon valisi Esad Muhlis Paşa'nın¹¹³ merkeze gönderdiği tahriratta adı geçen köyler arasındaki anlaşmazlığın 1868 (H. 1285) yılında sulh ile çözüldüğü kaydedilmektedir¹¹⁴. Nitekim Sadaret'ten Trabzon valiliğine gönderilen 13 Temmuz 1868 (22 Rebi'ü'l-evvel 1285) tarihli yazıda, hayli zamandan beri sürmekte olan mera davasının çözülmesinden

bilgisinin olup olmadığını sorulmuş; o da, Küçük Şinek hanlarının biraz yukarısının batı yönünde bulunan Yeni Yayla ile ilgili yaklaşık elli seneden beri süren bir davadan söz etmiş; 1925 yılına kadar Of'a bağlı olan ve bu yıldan itibaren Çaykara'ya bağlanan ve Mavreyas yaylasında yaylacılık yapan Uzuntarla köylülerinin bu yaylanın kendilerine ait olduğu iddiasıyla birkaç defa yayla evlerini yaktıklarını, ancak karşılıklı çatışma konusunda bir bilgiye ulaşmadığını belirtmiştir. Naci Altuncu ise Yeni Yayla'nın 40-45 yıl önce kurulduğunu ve Sürmeneliler'in bu yaylayı silah zoruyla aldıklarını belirtmektedir (bk. "Geçmişte yayladan köye göç", <https://www.caykaragazetesi.com/gecmiste-yayladan-koye-goc/> erişim: 6 Kasım 2018). Bu ihtilaf Cumhuriyet döneminde gerçekleştiği için bizim üzerinde durduğumuz yaylak ihtilafı ile ilgili gerçekleşen karşılıklı silahlı çatışmayla bir ilgisi olmadığı anlaşılmaktadır.

¹⁰⁶ Haros/Yaylaönü köyü, XVIII. ve XIX. yüzyılda Sürmene nahiyesine bağlı bulunmaktaydı (BOA, C. EV, nr. 421/21311, s. 1-2; BOA, İ. DH, nr. 577/40222, lef 2, s. 1; Kılıç, *Sürmene Nüfus Defteri* (1834), s. 564, 565; BOA, ŞD, nr. 1843/27). 1892 yılında Of kazasına bağlandığı belirtilmekte ve bugün de Çaykara ilçesi sınırları dâhilinde bulunmaktadır (Tuncer, *Çaykara Tarihi*, s. 542).

¹⁰⁷ Yapılan mahkemede Akkoyunlulardan Şamlıoğullarının Şerah köyü sakinleri içindeki varlığı ile Yente köyündeki Şeyh Ali oğulları ve Şah İsmail oğulları dikkat çekmektedir (TŞS, nr. 2019/205, s. 67b).

¹⁰⁸ Sarıkaya yaylasının Eğrisu/Sultanmurat/Vartan yaylaları yakınındaki Sarıkaya yaylası ile bir ilişkisi yoktur. Ancak her iki bölgede Maraşlıların bulunması ve iki ayrı yaylanın aynı adı taşıması dikkat çekicidir.

¹⁰⁹ TŞS, nr. 2019/205, s. 67b.

¹¹⁰ TŞS, nr. 2019/205, s. 68a.

¹¹¹ Hazinedarzade Osman Paşa'nın Trabzon valiliği görevi 1827-1843 yılları arasında (Yılmaz, *Tanzimat Döneminde Trabzon*, s. 533).

¹¹² BOA, İ. DH, nr. 577/40222, lef 2, s. 1.

¹¹³ Esad Muhlis Paşa, 1867-1871 yıllarında Trabzon valiliği yapmıştır (Yılmaz, *Tanzimat Döneminde Trabzon*, s. 533).

¹¹⁴ TŞS, nr. 2019/205, s. 67b-68a; BOA, İ. DH, nr. 577/40222, lef 2, s. 1-2 (Tarih: 22 Safer 1285/14 Haziran 1868); BOA, İ. DH, nr. 577/40222, lef 4 (Tarih: 14 Rebi'ü'l-evvel 1285/5 Temmuz 1868).

dolayı duyulan memnuniyet dile getirilmiştir¹¹⁵. 1872 tarihinde Sürmeneliler ile Oflular arasında bir yaylak yüzünden gerçekleşen çarpışmanın Sürmene'ye bağlı Haros ile Of'a tabi Yente ve Şerah köylüleri arasında cereyan eden mera ihtilafı ile bir alakasının olmadığı, bu köyler arasındaki ihtilafın dört yıl önce çözülmesinden anlaşılmaktadır.

Sürmene ve Of kazasına bağlı köyler arasında geçen ikinci hadise 20. yüzyılın başlarındadır. Trabzon valiliğinden Maliye Nezareti'ne gönderilen 5 Eylül 1907 (27 Recep 1325) tarihli tahriratta Sürmenelilerle Ofluları karşı karşıya getiren ihtilafın "*Manaho nâm-ı diğer Yankunyeri*" mezrası yüzünden çıktığı ifade edilmiştir¹¹⁶. Sürmene kazasına tabi Vizara (Ovalı) köyü muhtarı Ahmed Cemal Maliye Nezareti'ne gönderdiği telgrafta, bu mezranın 200 hanelik Vizara Yaylası civarında "*arâzi-i hâliyeden*" (sahipsiz, boş topraklardan) olduğunu ve padişah fermanıyla kendilerine tahsis edilmiş bu merayı çok eski tarihlerden beri hayvanlarını otlatmak için kullandıklarını dile getirmiştir¹¹⁷. Maliye Nezareti'nin bu konuda bilgi istemesi üzerine Trabzon valiliği süreci özetlemiştir. Buna göre, Yangınyeri mezrası yüzünden Sürmene ve Of köyleri arasındaki ihtilafı "*otuz beş seneden beri*" devam etmekteydi. Tarafların anlaşamaması üzerine Vilayet İdare Meclisi kararıyla bölgeye inceleme heyeti gönderilmişti. Her iki tarafın da mezrayı sahiplenmekle birlikte ellerinde kendilerini haklı çıkaracak bir belge bulunmadığını tespit eden heyet, yerin devlete ait (mîrî arâzi) olduğunu belirterek, ihtilafın çözümü için arazinin taliplilerine müzayede ile satılmasını önermişlerdi¹¹⁸. Valiliğin yazısında geçen otuz beş sene öncesinin 1872 yılına tekabül ettiğine bakılırsa, Oflular ile Sürmeneliler arasındaki çatışma Vizara Yaylası yakınındaki Yangınyeri mezrası yüzünden çıkmış olmalıdır.

Trabzon Valisi Mehmed Galib Bey, Dâhiliye Nezareti'ne gönderdiği 7 Mayıs 1919 tarihli yazıda, Sürmene'de eşkıyalık yapan iki şahıs ile Of halkı arasında Barma yaylasında meydana gelen çatışmada eşkiyadan biri ölürken, diğerinin yakalandığını yazmıştır. Eşkiyanın ikisi de Sürmene kazasına bağlı Güneşera (Köprübaşı) köyündendi. Bunlardan Süleyman oğlu Mikdat ölmüştü, Feysi Baba (?) oğlu Hasan ise yaralı olarak ele geçirilmişti¹¹⁹.

Barma Yaylası'nın Osmanlı dönemindeki durumuyla ilgili bahsi kapatmadan önce, yörenin tanınmış âlimlerinden Ormancık'lı (Makidos'lu) Kabro Hoca (Kebirzade Hasan Efendi)'nin çizmiş olduğu haritadan söz etmek gerekir. Kabro Hoca dinî ilimlerin yanında astronomi okumuş, harita çizecek ölçüde topografi ve hendese ilmine sahip olmuştu. Kendisi Hola köylerinden birine mensup olması hasebiyle tanıklık ettiği ve içyüzüne vakıf olduğu arazi ve yayla

¹¹⁵ BOA, Sadaret Mektubi Mühimme Kalemi Evrakı (A. MKT. MHM), nr. 413/37, lef 1-2.

¹¹⁶ BOA, Maliye Nezareti Emlak-i Emiriyye Müdüriyeti (ML. EEM), nr. 759/17, lef 3.

¹¹⁷ BOA, ML. EEM, nr. 759/17, lef 1.

¹¹⁸ BOA, ML.EEM, nr. 759/17, lef 2.

¹¹⁹ BOA, Dâhiliye Nezâreti Emniyet-i Umûmiye Müdüriyeti Asayiş Kalemi Evrakı (DH. EUM. AYŞ), nr. 7/67.

ihtilaflarına çözüm sunmak amacıyla, gözlemlerine dayanarak 1928 yılında bir bez üzerine Barma Yaylası haritasını çizmiştir¹²⁰. Hocanın harita üzerine düştüğü notlar ayrıca önem taşımaktadır. Örneğin bu notlardan birinde Barma Yaylası tapularının hicri 1282 (1865-1866) tarihinde verildiğini belirtmektedir. Nitekim Çaykara Tapu Sicil Müdürlüğünden 27 Temmuz 1964 tarihinde verilen ve 25 Nolu Defter'den istinsah edildiği belirtilen yazıda bazı yerlerin Hola-i Kebir köylüleri adına bazı ailelere tapulu olduğu anlaşılmaktadır¹²¹.

Kabro Hoca, Barma Haritası üzerinde çevre köy ve bu köylerin çayırılıklarını, Kazankıran, Görnek, Açma, Hanzar, Sıçanoba (Balustala), Sarıkaya ve Vartan yaylalarını; Sultanmurat, Demirci Irmağı, Arpalı köyü, Ağaçbaşı Tepesi, Madur Dağı, Şahin Kayaları, Yangın mezrası, Hadi nehri, Han Irmağı, Anbar Taşı, Hadi nehrinin bir kolunu oluşturan Balustala (Sıçanoba) Irmağı, Komar Dağı ve diğer bazı önemli coğrafi mevkileri belirlemiştir. Yine Barma Camii, Barma Değirmeni, Barma Çatağı ve Barma Bataklığı ile Barma ve Görnek ırmakları gibi ayrıntılar da aynı haritada yer almaktadır. Kabro Hoca, arşiv belgelerine konu olan eski yolun (*tarik-ı 'âm-ı 'atık'in*) ve H. 1286 (M. 1869-1870) yılında yapıldığını belirttiği yeni yolun güzergâhlarını *Barma Yaylası Haritası* üzerinde göstermiştir. Yine harita, Barma ve Açma yaylalarında yaylacılık yapan bazı ailelerin yayladaki arazilerinin bulunduğu yerleri göstermesi açısından da hayli değerlidir. Örneğin “Barma Yaylası”nda Bostanoğlu Temel, Topaloğlu Emin ve Ardalaoğlu Mehmed; “Açma Yaylası yakınındaki Ağaçbaşı” tarafında Arducoğlu Hasan Çavuş, (Hacı) Hasan oğlu Ömer, Çakaloğlu İsmail ve Ablaoğlu Halil gibi isimlerin mülk sahibi oldukları anlaşılmaktadır. Kabro Hoca, yörede H. 1168 (M. 1754-1755), 1258 (M. 1842-1843) ve 1275 (M. 1858-1859) yıllarında üç büyük sel felaketi meydana geldiğini de harita üzerindeki notları arasına eklemiştir¹²².

B. CUMHURİYET DÖNEMİNDE BARMA YAYLASI VE BU YAYLAYA BAĞLI MEZRALARLA İLGİLİ İHTİLAFLAR

1. Cumhuriyetin İlk Yıllarında Barma Yaylasında Yaylacılık Yapan Aileler

Dernekpazarı Kaymakamlığı'nda bulunan ve Ormancık köyünün 1935-1937 yıllarına ait kayıtlarını ihtiva eden *Ormancık (Makdanos) Köyü Arazi Tahrir Cetveli Defteri*'nde yer alan kayıtlara göre; Barma Yaylasının Yaylak

¹²⁰ Kabro Hoca, “Barma Yaylası Haritası”, s. 24-25.

¹²¹ *DPI-OKGDDA*, H.1284 ve 1285/ M. 1868 Tarihli Tapu Kayıtları (1284-1285/ 1868 T.TK), nr. 10, s. 1-2.

¹²² Kabro Hoca, “Barma Yaylası Haritası”, s. 24-25. Of kazasına 2 Ağustos 1850 tarihinde yağın aşırı yağmur sel felaketine yol açmış; 25 ev, 12 dükkan, 32 köprü ve 60 kadar değirmen harap olurken 9 kişi de ölmüştür. Ayrıca ekili arazi ve çok sayıda ağaç büyük zarar görmüştür (*BOA*, Sadaret Mektubi Kalemi Meclis-i Vala Evrakı (A. MKT. MVL), nr. 33/18; *BOA*, MVL, nr. 94/14). 1863 yılında ise bu defa Of ve Sürmene'ye aşırı yağmur düşmüş; haneleri ve mahsulatı büyük zarar gördüğünden bu iki kaza halkının senelik vergileri ertelenmiştir (*BOA*, MVL, nr. 646/37, 22 Mayıs 1863).

Arazisinin sınırları şöyle çizilmektedir: “Do(ğusu): Şur başından Şahinkaya ve Yangın (mezrası) ve Ağaçbaşının şarkı (doğusundaki) Hadi Çayı. Batı(sı): Arhancilo köyüne merbut (bitişik) Kukul Taşı. G(üneyi): Ağaçbaşı’nda Mezra Irmağı. Ku(zeyi): Kazankıran ile çevrili”. Bu kayıttan anlaşıldığı üzere Görnek ve çevresi ile Manahos (Arpalı) deresine kadar olan yerler Barma Yaylası’nın sınırları içindedir. Yine Barma Yaylası’nın sınırları ile ilgili kayıtların yer aldığı yerde Barma Yaylası’nın “Hola Makdanos (Ormancık), Arşela (Tüfekçi), Fotg(k)ene (Taşçılar), Fotrakan (Çayırbaşı) ve Okşoho (Dağardı) köylerinin orta malıdır” kaydı yer almaktadır¹²³.

Dernekpazarı Kaymakamlığı Ormancık (Makdanos) Köyü Arazi Tahrir Cetveli Defteri, 1935-1937 yıllarında Barma Yaylası’nda yaylacılık yapıp orada arazisi olan 131 ailenin kaydını da içermektedir. Ailelerin önemli bir bölümü soyadlarıyla, bir bölümü de lakaplarıyla kaydedilmiştir. Bu yaylada yaylacılık yapan ve arazisi bulunan aileler, soyadları ve lakaplarına göre, şöyle sıralanmaktadır: Açık, Alıkaraoğlu, Alioğlu, Arduç, Bay, Bayburtlu, Bayoğlu, Bayrakdar, Bostan, Cevahir, Cinci, Çalık, Çamlı, Çamlık (?), Çolak, Dafa (Tafa), Dereli, Er, Gene (Genç), Gürcü, Gürzu (?), Hacıoğlu, İbrahim (oğlu), İlaç, Kadıhasan, Kalfa, Kanbaz, Kanbur, Kaplak, Kara, Karaali, Karakullukçu, Karamolla, Karzaoğlu, Kasran, Kastanevas, Kaya, Keleş, Kır, Koçan, Kömürcü, Kudal, Kumaş, Kurumehmetoğlu, Kuzuoğlu, Küçük, Külünk, Kurt, Lik, Mangan, Mehmetoğlu, Memeka, Memeşil, Miroğlu, Murtaza (oğlu), Mustafa (oğlu), Odabaş, Öztürk, Patençoğlu (?), Sarıhasan, Sülenk, Süleyman(oğlu), Şahin, Şenarlan, Şirin, Tak, Topal, Yaka, Yalaya-Yalayaoğlu, Yaran, Zaim, Zehir. Defterde ayrıca, ailelerin Hola-i Kebir’in hangi köyüne mensup oldukları, sahip oldukları arazilerin miktarı, bu araziler için yıllık ödedikleri vergi miktarları ve arazilerini kullanıp kullanmadıkları gibi bilgiler de yer almaktadır¹²⁴.

2. Cumhuriyet Döneminde Barma Yaylası ve Bağlı Mezralarla İlgili İhtilaflar

Hola-i Kebir köyleri ile Paçan köyleri arasındaki Barma Yaylası’na bağlı mezralarla ilgili ihtilafın Cumhuriyet döneminde de devam ettiği anlaşılmaktadır. Nitekim 9 Ağustos 1961 yılında Çaykara Kazası (İlçesi) İdare Heyeti’nin almış olduğu 79 Sayılı Karar’a göre; Çaykara Kazası’nın Dernekpazarı Nahiyesi’ne bağlı Ormancık (Makdanos), Tüfekçi (Arşela), Çayırbaşı (Fotrakan), Taşçılar (Fotkene), Çalışanlar (Kalanas), Günebakan (Zenozena) ve Yenice (Martadas) köyleri ile merkez kazaya (Çaykara’ya) bağlı Şahinkaya (Şur) köyü arasında “Kazankıran-Barma Yaylası mevki’indeki hudut ihtilafından dolayı aralarında çıkan münazaa üzerine mahalline çıkan heyet” gerekli incelemeleri yaparak ve tarafların heyete sundukları evrak ve krokilere bakarak şu karara varmıştır: Şahinkaya köyü ile yukarıda adları geçen Hola-i Kebir

¹²³ *Dernekpazarı Kaymakamlığı (DPK), Ormancık (Makdanos) Köyü Arazi Tahrir Cetveli Defteri (OKATCD)*, s. 72.

¹²⁴ *DPK, OKATCD*, s. 58-72.

köyleri arasındaki hudut “Ağaçbaşı, Barma Sırtı, Görnek Hanları Sırtı ve temadisi (kesintisiz sürüp giden) hattı olarak tespit edilmiş (ve bu hattın tabi’i hat olarak kalmasına” oy birliği ile karar verilmiştir¹²⁵.

1970’li yıllardan itibaren Barma Yaylası ve bu yaylaya bağlı mezralarla ilgili ihtilafın Paçan köylerinden ziyade Of kazasının Kondu (Dernek) bucağından ayrılıp 7 Temmuz 1930’da Sürmene kazasına, 1990 yılında Köprübaşı ilçesine bağlanan Okşoho (Dağardı) ve Büyük Arhancilo (Büyükdoğanlı) köyleri¹²⁶ arasında geçtiği görülmektedir. Dağardı (Okşoho) köyü 14 Eylül 1938 tarihinde tekrar Of kazasına tabi Dernek(pazarı) bucağına bağlanmıştır¹²⁷. Nitekim Okşoho köyü 1940, 1945 ve 1950 Yılı Nüfus Sayımları’nda Dernek-pazarı Nahiyesi sınırları içinde görülmekle beraber¹²⁸ 1955 ve 1960 Yılı Nüfus Sayımları’nda yine Sürmene İlçesi Köprübaşı Nahiyesi’ne bağlı olduğu tespit edilmektedir¹²⁹.

1834 ve 1842 tarihli Of Kazası Nüfus Defterleri¹³⁰ ile 1876 (H. 1293) yılı *Trabzon Salnamesi* kayıtlarına göre Of kazasına bağlı olup¹³¹, 1930’da Of’un Dernek(pazarı) bucağından ayrılarak Sürmene kazasına bağlanan köylerden olan Büyükarhancilo (Büyükdoğanlı), Küçükkarhancilo (Küçükdoğanlı), Kalis (Konuklu) ve Holomezra (Yılmazlar) köyleri bir daha Dernekpazarı’na bağlanmamıştır.

6 Temmuz 1970 yılında Çaykara Tapu Sicil Müdürlüğü tarafından bastırılmış Köy Sınır Kâğıdı Örneği’nde Okşoho (Dağardı) köyünün sınırı Barma (Yaylası) altındaki taş ve Çifin Tepesi olduğu Okşoho köyü muhtarı ve köy azalarının 1 Mart 1928 tarihinde tasdikledikleri Köy Sınır Kâğıdı’ndan anlaşılmaktadır. Bu sınır kâğıdının 6 Şubat 1929 tarihinde Of Kaymakamı, Mal Müdürü, Tahrirat Kâtibi, Tapu Memuru ve Orman Memuru tarafından onaylanmış olması, bilgiyi güçlendirmektedir.¹³²

16 Haziran 1970 tarihinde Ormancık (Makdanos), Tüfekçi (Arşela), Çayırbaşı (Fotrakan), Taşçılar (Fotkene), Çalışanlar (Kalanas), Yenice (Martadas) ve Günebakan (Zenozena) köyleri muhtarları bir araya gelerek, Dağardı (Okşoho) muhtarını Trabzon Valiliği’ne şikâyet etmişlerdir. Muhtarlar dilekçelerinde, “Köylerimizin müşterek yaylası olan ve tamamen köylerimizin hudutları dâhilinde bulunan Barma Yaylası’nın asırlardan beri köylerimiz tarafından istifade ve intifa etmekte olan ve 200’ü müteceviz esaslı şekilde yayla evimiz

¹²⁵ DPl-OKGDDA, Çaykara Kazası İdare Heyetinin 79 Sayılı Kararı (ÇKİH79SK), nr. 11.

¹²⁶ Zehra Arslan, “Cumhuriyet Döneminde Of İlçesinin İdari Yapısı ve Nüfusu (1923-2015)”, *Türk İdare Dergisi*, 480, (2015), s. 14, 16-17. Okşoho (Dağardı), Büyük Arhancilo (Büyükdoğanlı) ve Küçük Arhancilo (Küçük Doğanlı) köylerinin Sürmene kazasına bağlı olduğuna dair bk. *1935 Genel Nüfus Sayımı – Trabzon Vilayeti*, Ankara 1937, s. 14.

¹²⁷ Arslan, “Cumhuriyet Döneminde Of İlçesinin İdari Yapısı ve Nüfusu (1923-2015)”, s. 16.

¹²⁸ *1940 Genel Nüfus Sayımı*, Ankara 1944, s. 622; *1945 Genel Nüfus Sayımı*, Ankara 1950, s. 591; *1950 Umumi Nüfus Sayımı*, Ankara 1951, s. 363.

¹²⁹ *1955 Genel Nüfus Sayımı*, Ankara 1961, s. 517.

¹³⁰ BOA, Nüfus Defterleri (NFS.d), nr. 1139, s. 99a-109a; BOA, NFS.d, nr.1142, s. 97a-108b; Demircioğlu ve Bilgin, *Of Kazası Nüfus Defteri*, s. 13, 16, 24.

¹³¹ *Salnâme-i Vilâyet-i Trabzon*, Def’a 8, İstanbul 1293, s. 135, 137,139.

¹³² DPl-OKGDDA, Okşoho Köy Sınır Kâğıdı Örneği (OKSKÖ), nr. 12.

vardır. Diğer yaylalar gibi keyfi bir yayla olmayıp, zaruri ihtiyaçtan doğan (ve) asgari senenin altı ayını hayvan intifasını temin etmek bakımından doğan bir yayladır. Bugüne kadar intifa ve istifade ede gelmekte iken son günlerde kanunî delil ve istinadı olmayan ... Sürmene İlçesi'ne bağlı Dağardı köyü muhtarı tarafından kanunsuz şekilde teşekkül edilen 5 kişilik tüfekli bir çete tarafından adı geçen yayladaki malımıza ve canımıza maksatlı şekilde tecavüz" edildiğini ileri sürmüşlerdir. Bu köyün yayladaki tecavüzlerinin daha önceki yıllarda da vaki olduğu, ancak Çaykara Kaymakamlığı'nın 3 Haziran 1957 tarih ve 964/19 sayılı müdahalenin menine ait kararıyla bu müdahalenin önlendiği kayıtlardan anlaşılmaktadır. Yedi köy muhtarı şimdi, "silahlı tecavüzün önlenmesi"ni ve emniyetin sağlanmasını acilen Trabzon Valiliği'nden talep etmekte idiler¹³³.

Trabzon Valiliği ve ilgili diğer mercilerin, cana ve mala musallat olan bu "beşli çeteye" karşı herhangi bir müdahalede bulunmaması üzerine, aynı muhtarlar, sorunu 1 Ağustos 1970 tarihli dilekçeyle İçişleri Bakanlığına bildirdiler. Barma Yaylası'nda, Dağardı Muhtarlığının oluşturduğu ve 5 kişilik "Kocero" çetesi adı verilen silahlı çeteden yakındılar. "Her gün hayvanlarımızı çevirmekte ve mal ve canımıza tecavüz edilmekte, hayvan soygunu yapılmaya devam edilmekte" diyerek, can ve mal güvenliklerinin sağlanmasını talep ettiler. Muhtarlar dilekçede ayrıca Dağardı köyü ile aralarında bir ihtilaf bulunmadığını, ihtilaf olsa bile bunun kanunlarla çözülmesi gerektiğini, ayrıca sahanın hudutlarının 25 Mayıs 1958 tarih ve 48 Sayılı Çaykara Kazası İdare Kurulunca karara bağlandığını dile getirmişlerdi¹³⁴.

Çalışanlar Köyü Muhtarı İbrahim Yıldırım 21 Ağustos 1970 tarihinde Trabzon Valiliği'ne bir telgraf göndererek Barma Yaylası'na Sürmene Dağardı Köyü İhtiyar Heyetince silahlı kişilere yaptırılan müdahalelerin facia boyutuna ulaşmak üzere olduğunu öne sürmüş, kanunsuzluk ve zorbalığın bir an önce önlenmesini istemiştir: "18 Ağustos 1970 tarihinde Çalışanlar köyünden Halil Kurtbay'ın yedi baş hayvanlarını alarak hapsedtiler, hayvanlarının durumu mechuldur. Kanuni emir ve hükümleri tanımayan ve tanıtmak istemeyen bu çete kafilesini himaye yapan Sürmene Kaymakamlığının olduğu apaçıktır"¹³⁵.

Taşçılar Köyü Muhtarı Dursun Ali Mangan, Barma Yaylası'nın mera sorununun çözülmesi için hayli uğraştığı yaptığı yazışmalardan ortaya çıkmaktadır¹³⁶.

Trabzon Valiliği'nin 6 Nisan 1990 tarih ve 283, 6 Haziran 1990 tarih ve 339 ile 1 Ağustos 1990 tarih ve 511 sayılı yazıları ile "Çaykara Merkez Bucağına bağlı Koldere, Maraşlı, Yukarıkumlu ve Aşağıkumlu ile Sürmene

¹³³ *DPİ-OKGDDA*, Yedi Köy Muhtarı'nın Barma Yaylası'na Yapılan Silahlı Müdahalenin Önlenmesi İçin Trabzon Valiliğine Verdikleri Dilekçe (YKMBYYSMÖİTVVD), nr. 13.

¹³⁴ *DPİ-OKGDDA*, Yedi Köy Muhtarının İçişleri Bakanlığına Gönderdiği Dilekçe (YKMİBGD), nr. 14.

¹³⁵ *DPİ-OKGDDA*, *Çalışanlar Köyü Muhtarının Trabzon Valiliğine Telgrafı (ÇKMTVT)*, nr. 15.

¹³⁶ *DPİ-OKGDDA*, Topkapı Sarayı Müzesi Müdürlüğü'nün Taşçılar Köyü Muhtarına Verdiği Cevap (TSMM.TKMVC), nr. 16.

ilçesine bağlı Konuklu, Küçükdağanlı, Büyükdoğanlı, Dağardı ve Yılmazlar köyleri arasında 5442 Sayılı İl İdaresi Kanununa göre belirlenmiş sınır mevcut olmadığından” bahsedilmektedir. Yazılarda “sınır taraf olan köylerin muhtar ve ihtiyar heyeti üyeleriyle bir araya gelerek sınırın 1/25000 ölçekli krokide gösterilerek tespit edilmesi ve tanzim edilen tutanakların” valiliğe gönderilmesi istenmektedir. Valilik, şayet “sınır tespit edilemediği takdirde ilgili köylerin tekliflerinin” aynı ölçekli krokide gösterilerek tespit edilmesini ve tutulan tutanakların valiliğe gönderilmesini Çaykara Kaymakamlığı’ndan istemiştir.

Bunun üzerine Çaykara Kaymakamlığı İdare Kurulu’nun hazırladığı 6 sayfalık rapor, 4 Eylül 1990 tarihinde kaymakam Halil Kalabalık imzasıyla Trabzon Valiliğine gönderilmiştir. Raporda yer alan bilgilere göre 29 Ağustos 1990 tarihinde Sıçanoba (Sıcakoba) ve Barma yaylasına gidildiği, yukarıda belirtilen köy muhtarları ve ihtiyar heyetinin hazır olduğu, her iki tarafın köy muhtarlarının ayrı ayrı dinlendiği, “anlaşmazlık konusu olan sınırın bir yayladan geçmesinden dolayı bu yayla ile sınır irtibatı ve faydalanma hakkı bulunan köy muhtarları ile eskiden beri bu yayladan faydalanan diğer köy muhtarlarından Ormancık, Tüfekçi ve Çayırbaşı köyü muhtarları”nın da dinlendiği belirtilmektedir. Raporda bazı hatalar da yer almaktadır. Bunlardan en önemlisi Sıcakoba yaylasının yanı sıra Barma yaylasının da Koldere Maraşlı, Yukarıkumlu ve Aşağıkumlu köylüleri tarafından ortaklaşa kullanıldığının belirtilmesidir. Oysa Barma Yaylası, kurulduğu tarihten itibaren Hola-i Kebir köylerinin dışında başka köyler tarafından hiçbir zaman kullanılmamıştır.

Sınır ihtilafı çözülemezince 10 Ocak 1991 tarih ve 15 Sayılı Trabzon İdare Kurulu’nun emirleri gereği Sürmene ve Çaykara kaymakamları ile sınır ihtilafı konusuyla alakalı köylerin muhtar ve temsilcileri 5 Mart 1991 tarihinde Of İlçesi Kütüphane Müdürlüğü salonunda bir araya gelerek sorunu müzakere etmişlerdir. Sürmene ve Çaykara ilçesine bağlı köylerin muhtarlarının sınırlarla ilgili teklifleri kayıt altına alınmıştır.

Sürmene köylülerinin teklifine göre; “2051 rakımlı Mahkeme Tepesi’nin 150 metre güneyinde kalan aynı yolun mezra yolu sırtından gelen yol ile birleştiği noktadan itibaren Mahkeme Tepesi Sürmene sınırları içinde kalacak şekilde aynı yolu takiben Ağaçbaşı kahvesine kadar giden yolun sınır olarak esas alınmasına, Ağaçbaşı kahvesinden itibaren Barma Yaylası’na giden ve doğuda kalan yolun sınır olarak kabul edilmesini, Ağaçbaşı kahvesinin Sürmene İlçesi sınırları içerisinde kalmasını, aynı yolun Barma Yaylası girişindeki yol ayırımından itibaren 1968 rakımlı tepeye çekilen düz bir hattın sınır olarak tespit edilmesinin uygun olacağı kararına” varmışlardır.

Çaykara İlçesine bağlı muhtarların içinde yer alan Çayırbaşı, Ormancık, Yenice, Günebakan, Tüfekçi, Çalışanlar ve Taşçılar (Hola-i Kebir) köyleri ile Aşağıkumlu, Yukarıkumlu, Koldere, Maraşlı köyleri muhtarları ile Ataköy Belediye Başkanı; “Manahos Deresi ile Hoşenterma deresinin kesiştiği yerden itibaren Vartan, Sıcakoba yaylaları ve Hanzar ormanlarını içine alacak şekilde Manahoz deresini takiben Ağaçbaşı deresinin bu ırmağı kestiği noktaya kadar, oradan da Barma Yaylası’ndaki 1939 rakımlı tepeye, bu tepeden de Görenek

Yaylası'ndaki 1972 rakımlı tepeye, buradan da 1538 rakımlı Sokakbaşı Tepesine çekilecek düz hat" olması gerektiğine karar vermişlerdir¹³⁷.

20 Ağustos 2003 tarihinde yazılıp Dernekpazarı Kaymakamlığı aracılığıyla Trabzon Valiliğine gönderilen ve Taşçılar, Çayırbaşı, Ormancık, Tüfekçi, Yenice, Günebakan ve Çalışanlar (Holo-i Kebir) köyleri muhtarlarının taleplerini ihtiva eden rapor mahiyetindeki dilekçe ile şunlar talep edilmektedir: Yayla sınırlarının belirlenmesi hususunda taraf olarak gösterilen Ataköy Belediyesi ile Beşköy Belediyesi "birbirinden kilometrelerce uzaklıkta olup aralarında müşterek sınır yoktur... Sınır çizilirken menfaati olan taraf Barma Yaylasında kadimden beri" yaylacılık yapan "Dernekpazarı'na bağlı 7 Holo köyü: Taşçılar, Çayırbaşı, Ormancık, Tüfekçi, Yenice, Günebakan ve Çalışanlar köyleri ile Sıcakoba Yaylası'nda yaylak yapan köyledir" denilmektedir. Yine "Holo köyleri 12 tane olup Of'a bağlı oldukları ve Çaykara'nın ilçe oluşu ile ona verildikleri, daha sonra ise beş tanesinin Sürmene'ye daha sonra Beşköy ilçesine bağlandı. Beşköy ilçesine bağlanan köyler şunlardır: Büyükarhancilo (Büyükdoğanlı), Küçükarhancilo (Küçükdoğanlı), Kalis (Konuklu) ve Holomezra (Yılmazlar) ve Okşoho (Dağardı) köyleri. Diğer yedi köy ise Dernekpazarı'na bağlıdır". Dernekpazarı ilçesine bağlı köyler; Ormancık (Makdanos), Tüfekçi (Arşela), Çayırbaşı (Fotrakan), Taşçılar (Fotkene), Çalışanlar (Kalanas), Günebakan (Zenozena) ve Yenice (Martadas) köyleridir. Arhancilo (Büyükdoğanlı ve Küçükdoğanlı) ve Holomezra (Yılmazlar) köyleri hariç, Köprübaşı ilçesine bağlanan köyler (Okşoho, Kalis köyleri) XIX. yüzyılda kurulmuş olup, XX. yüzyılda da Sürmene ilçesine, 1990 yılında da Köprübaşı ilçesinin kurulmasıyla bu ilçeye bağlanmışlardır. Dernekpazarı Kaymakamlığı Ormancık (Makdanos) Köyü *Arazi Tahrir Cetveli Defteri*'ne göre 1937 yılında Barma Yaylası'nda yaylacılık yapma hakkı olan köyler şunlardır: "Holo Makdanos (Ormancık), Arşela (Tüfekçi), Fotg(k)ene (Taşçılar), Fotrakan (Çayırbaşı) ve Okşoho (Dağardı) köyleri"¹³⁸. 2000'li yıllarda Barma Yaylası'nın 150 hissesinden 22'si Beşköy beldesi köylerinden olup yakın tarihlerde satın alma yolu ile buraya yerleştikleri belirtilmektedir¹³⁹.

Sonuç

Beş asır önce kurulduğu sonucuna varılan Barma Yaylası, Cuma ve beş vakit namazların kılındığı ve yazları çocukların dinî bilgilerinin verildiği bir merkez konumundadır. Bazen yayla, bazen mahalle ve bazen de yazlık köy olarak değerlendirilen 1800-1900 metre yükseklikte, eski ve yeni yol güzergâhı üzerinde bulunan bir iskân merkezidir. Bu iskân biriminde yaylacılık faaliyeti

¹³⁷ DPİ-OKGDDA, Çaykara ve Sürmene Köy Muhtarlarının Talep Ettiği Sınırlar (Ç-S. KMTES), nr. 17.

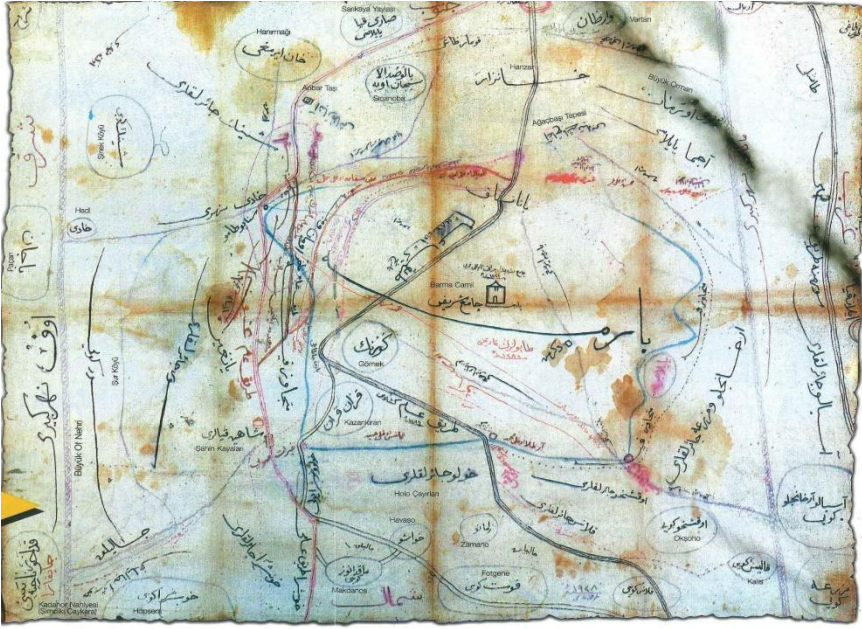
¹³⁸ Dernekpazarı Kaymakamlığı (DPK), Ormancık (Makdanos) Köyü Arazi Tahrir Cetveli Defteri (OKATCD), s. 72.

¹³⁹ DPİ-OKGDDA, Holo-i Kebir Köy Muhtarlarının Trabzon Valiliğine Gönderdikleri Rapor Mahiyetindeki Dilekçeleri (HKKM.TV.GRMD), nr. 18, s. 1-2.

bir yılda aşağı-yukarı dört aydan altı aya kadar sürmekteydi. Burada eskiden çok yoğun olmasına karşılık bugün az da olsa yağ, peynir üretimi ve kışın hayvanların yiyecek ihtiyacını karşılayacak ot üretiminin de önemli bir bölümü buradan sağlanmaktaydı. Arşiv belgelerinden anlaşıldığına göre Barma Yaylası ve çevresindeki mezzaralar Hola-i Kebir köylerine aittir.

Barma Yaylası'nın güneyinde Balustala (Siçanoba) ve güney - batısında Hanzar adlı iki merası bulunmakta ve bu meralar XVII. yüzyılın sonlarından başlayarak günümüze kadar, yakın çevredeki yaylaları tasarruf eden Paçan köylüleri ile ihtilaf konusu olmaya devam etmiştir. Yayla tarihinin büyük bir bölümünü bu anlaşmazlıklar ve bu meralarla ilgili mahkeme kayıtları teşkil etmektedir. Bu nedenle bu kayıtları bir tarafa bırakarak Barma Yaylası'nın tarihini ve bu yayla çevresinde meydana gelen olayları görmezlikten gelerek yaylanın tarihini yazmanın mümkün olmadığı düşünülmüştür. Ortaya çıkan anlaşmazlıkların arka yüzünde büyük bir iktisadî bunalımın ve yetersizliğin yattığı gerçeğiyle karşı karşıya kalınmıştır. Bu ekonomik yetersizliğin bölge halkı üzerindeki olumsuz tesirleri bütün çıplaklığıyla ortaya konulmuştur.

1709 tarihli bir fermenda Balustala (Siçanoba) ve Hanzar meraları Hola-i Kebir köylerinden Kalanas (Çalışanlar), Fot (Taşçılar ve Çayırbaşı), Arşela (Tüfekçi), Makdanos (Ormancık), Zenozena (Günebakan ve Yenice) ve Arhancilo (Büyük Doğanlı) köylerine ait olduğu kaydedilmektedir. XVII yüzyılın sonlarındaki Trabzon Kadı Sicilleri ile XVIII., XIX. ve XX. yüz yıllardaki bütün belgelerde Barma Yaylası, Hola-i Kebir köylerine ve 1935-1937 yıllarına ait *Ormancık (Makdanos) Köyü Arazi Tahrir Cetveli Defteri*'nde yer alan kayıtlara göre de Hola-i Kebir köylerinin açılımı verilerek "*Hola Makdanos (Ormancık), Arşela (Tüfekçi), Fotg(k)ene (Taşçılar), Fotrakan (Çayırbaşı) ve Okşoho (Dağardı) köylerinin orta malı*" olduğu belirtilmektedir. Bu kayıtlar Barma Yaylası ve çevre mezzaraları ile ilgili asırlarca süren ihtilafları önemli ölçüde çözüme kavuşturmaktadır.

Harita 1. Kabro Hoca'nın Barma Yaylası Haritası

KAYNAKLAR

1. Arşivler

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri (BOA)

Bâb-ı Âşâfî Divan-ı Hümayun Sicilleri Trabzon Ahkâm Defterleri, Defter (A.DVNS.AHK. TZ .d.), nr. 5, 7.

Cevdet – Evkaf (= C. EV), nr. 421/21311.

Dâhiliye Nezâreti Emniyet-i Umûmiye Müdüriyeti Asayiş Kalemî Evrakı (DH.EUM.AYŞ), nr. 7/67.

İrade Dâhiliye (İ. DH), nr. 577/40222.

Kamil Kepeci (KK), Mevkufat Kalemî (MK), nr. 2697.

Maarif Nezareti Mektubî Kalemî (MF. MKT), Dosya nr. 1054 / 65.

Maliyeden Müdevver Defterler (MAD), nr. 828.

Maliye Nezareti Emlak-i Emiriyye Müdüriyeti (ML.EEM), nr. 759/17.

Meclis-i Vâlâ (MVL), nr. 94/14, 646/37, 665/65.

Nüfus Defterleri (NFS.d), nr. 1139, 1142.

Sadaret Mektubî Kalemî Meclis-i Vâlâ Evrakı (A. MKT. MVL), nr.33/18.

Sadaret Mektubî Mühimme Kalemî Evrakı (A. MKT. MHM), nr. 413/37.

Şura-yı Devlet (ŞD), nr. 1843/27; 1851/18.

Tahrir Defteri (TD), nr. 52, 53, 613.

Timar Zeamet Tevcih Defteri (TZTD), nr. 17893.

Tapu Kadastro Kuyud - ı Kadime Arşivi (TK. KKA)

Tahrir Defteri (TD), nr. 29, 43, 348, 355.

Trabzon Şer'iyeye Sicilleri (TŞS), nr. 1866/52, 1904/90, 1923/109, 1999/185, 2005/191, 2019/205.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA)

Hurufat Defteri (HD), nr. 1133.

Vakıf Defteri (VD), nr. 157, 532.

Çaykara İlçesi - Akdoğan Köyü Muhtarlığı Arşivi (Çİ-AKMA)

Eğrisu Yaylası'na Ait Hicri 1015 Tarihli Of Kadısı Hücceti (EY-H.1015-OKH).

Eğrisu Yaylası İle İlgili Evâhir-i Cemaziye'l-ahir 1136 Tarihli Padişah Fermanı.

Eğrisu Yaylası'na Ait Hicri 1137 (1725) Tarihli Of Kadısı Hücceti (EY-H.1725-OKH).

Dernekpazarı Kaymakamlığı (DPK)

Ormancık (Makdanos) Köyü Arazi Tahrir Cetveli Defteri (OKATCD).

Dernekpazarı İlçesi - Ormancık Köyü Güzelleştirme ve Dayanışma Derneği Arşivi (DPI – OKGDDA)

Trabzon Kadısına 1701 Tarihinde Gönderilen Emrin Sureti (TK1701TGES), nr. 3.

Trabzon Kadısı Veiyyuddin Efendi'nin Hücceti ve Sureti (TKVEH), nr. 4, 5.

Sultan II. Mahmud'un Barma Camii Fermanının Sureti (SII.M-BCFS), nr. 6.

Sultan II. Mahmud'un Hola-i Kebir Köylerinin Mera Yerleri İle İlgili Fermanı (SII.M-HKMYF), nr. 7.

20 Muharrem 1279 (18 Temmuz 1862) Tarihli İlâmın Mustafa Cansız Tarafından Çevirisi, nr. 8, s. 1-8.

Trabzon Tetkikat Mahkemesi Meclisinin İlâmı ve İlâmın Suretleri (TTMMİ), nr. 9.

H.1284 ve 1285 / M. 1868 Tarihli Tapu Kayıtları (1284-1285 / 1868 T.TK), nr. 10, s. 1-2.

Çaykara Kazası İdare Heyetinin 79 Sayılı Kararı (ÇKİH79SK), nr. 11.

Okşoho Köy Sınır Kâğıdı Örneği (OKSKÖ), nr. 12.

Yedi Köy Muhtarı'nın Barma Yaylası'na Yapılan Silahlı Müdahalenin Önlenmesi İçin Trabzon Valiliğine Verdikleri Dilekçe (YKMBYYSMÖİTVVD), nr. 13.

Yedi Köy Muhtarının İçişleri Bakanlığına Gönderdiği Dilekçe (YKMİBGD), nr. 14.

Çalışanlar Köyü Muhtarının Trabzon Valiliğine Telgrafı (ÇKMTVT), nr. 15.

Topkapı Sarayı Müzesi Müdürlüğü'nün Taşçılar Köyü Muhtarına Verdiği Cevap (TSMM.TKMVC), nr. 16.

Çaykara ve Sürmene Köy Muhtarlarının Talep Ettiği Sınırlar (Ç-S. KMTES), nr. 17.

Hola-i Kebir Köy Muhtarlarının Trabzon Valiliğine Gönderdikleri Rapor Mahiyetindeki Dilekçeleri (HKKM.TV.GRMD), nr. 18, s. 1-2.

Dernekpazarı İlçesi – Tüfekçi Köyü Muhtarlığı Arşivi (DPI – TKMA)

Harita Mühendisi Osman Sula'nın Çaykara – Sürmene İlçe Hududu Haritası (HMOSÇ-SHH).

Kabro Hoca'nın Oğlu Ahmet Er'in Arşivi (KHO.AEA)

Sultan III. Selim'in Barma Köyü Camii Fermanı (SIII.S-BKCF).

Prof. Dr. Burhanettin Can Arşivi

Hadi Belediyesi Reisi ve Azası İle İlgili Belge.

Resmi Gazete, Sayı 30812, Tarih: 25 Haziran 2019; Sayı 30960, Tarih: 26 Kasım 2019.

2. Kitap ve Makaleler

1935 Genel Nüfus Sayımı – Trabzon Vilayeti, Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü Yayını, Ankara 1937.

1940 Genel Nüfus Sayımı, Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara 1944.

1945 Genel Nüfus Sayımı, Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara 1950.

ALBAYRAK, Sadık, *Manaho Deresi (Cezaevi Notları)*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2013.

ALTUNCU, Naci, “Geçmişte yayladan köye göç”, <https://www.caykaragazetesi.com/gecmiste-yayladan-koye-goc/> (06 Kasım 2018).

ARSLAN, Zehra, “Cumhuriyet Döneminde Of İlçesinin İdari Yapısı ve Nüfusu (1923-2015)”, *Türk İdare Dergisi*, 480 (2015), ss. 11-37.

ASAN, Ömer, *Pontos Kültürü*, Belge Yayınları, İstanbul 2000.

AYGÜN, Necmettin, “Osmanlı Devleti Kırsalında İktisadî Örüntüler ve Trabzon’da Koyun (Sürü) Sahipleri (1722)”, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 25, Trabzon 2018, ss. 11-67.

BAKKALOĞLU, Numan, “Yaylaönü Köyü”, *Yeni Çaykara Bülteni*, 8 (1984), s. 17.

BİLGİN, Mehmet, *Sürmene Tarihi*, Sürmene Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 1990.

BOSTAN, M. Hanefi, “Çaykara ve Dernekpazarı Tarihi”, *Geçmişten Geleceğe Çaykara - Dernekpazarı (Tarih - Toplum - Kültür)*, Çaykara ve Dernekpazarı Kültür ve Yardımlaşma Cemiyeti Yayını, İstanbul 2005, ss. 17-94.

BOSTAN, M. Hanefi, *Karadeniz’de Nüfus Hareketleri ve Nüfusun Etnik Yapısı*, Nöbetçi Yayınevi, İstanbul 2012.

BOSTAN, M. Hanefi, “XV - XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Of Kazası”, *Başlangıçtan Günümüze Her Yönüyle Of*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayınları, Trabzon 2016, ss. 35-109.

COŞKUN, Osman, *Doğu Karadeniz Yer Adları ve Söz Varlığı (Artvin - Rize - Trabzon)*, Çatı Kitapları, İkizdere 2013.

ÇOLAK, Alper Hüseyin ve KIRCA, Simay, “Turbalıklar: Gezegenin Arşivleri”, *Atlas Dergisi*, 249 (2013), ss. 70-88.

DEMİRCİOĞLU, Sezgin – BİLGİN, Süleyman, *Of Nüfus Defteri (1834)*, Şenyıldız Yayınları, İstanbul 2011.

Derleme Sözlüğü, II, (1968) III, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1965.

EKİNCİ, İlhan, “On Dokuzuncu Yüzyılda Doğu Karadeniz’de (Gümüşhane-Trabzon) Yayla Anlaşmazlıkları ve Düşündürdükleri”, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, S: 26, Trabzon 2019, ss. 311-346.

EMECEN, Feridun, “Ağnam Resmi”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, I, İstanbul 1998,

ERÜZ, Coşkun, “Barma Ağaçbaşı Turbalığı Bir Dünya Mirası”, <https://www.caykaragazetesi.com/barma-agacbasi-turbaligi-bir-dunya-mirasi/> (erişim 15 Kasım 2017).

GOLOĞLU, Mahmut, *Trabzon Tarihi (Fetihten Kurtuluşa Kadar)*, Serander Yayınları, Trabzon 2013.

KABRO HOCA (Kebirzâde Hasan), “Barma Yaylası Haritası”, *Dernekpazarı Haber Bülteni*, 8 (1998), ss. 24-25.

KARATAŞ, Mecit, “Yaylalar”, *Yeni Çaykara Bülteni*, 11 (1985), s. 3.

KILIÇ, Dündar, *Sürmene Nüfus Defteri (1834)*, Alioğlu Yayınevi, İstanbul 2013.

KUNERALP, Sinan, *Son Dönem Osmanlı Erkân ve Ricali (1839-1922)*, İsis Yayınları, İstanbul 1999.

LESSİNG, Ferdinand D., *Moğolca Türkçe Sözlük*, I-II, Çev. Günay Karaağaç, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2003.

MİROĞLU, İsmet, *XVI. Yüzyılda Bayburt Sancağı*, Anadolu Yakası Bayburt Kültür ve Yardımlaşma Derneği Yayınları, İstanbul 1975.

MOR, Cemil, *Trabzon İlinin Turizm Coğrafyası*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2006.

NECİP, Emir Necipoviç, *Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü*, Çev. İklil Kurban, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1995.

Salnâme-i Vilâyet-i Trabzon, Defa 1, Trabzon Vilâyeti Matbaası, Trabzon 1286.

Salnâme-i Vilâyet-i Trabzon, Defa 4, Trabzon Vilâyeti Matbaası, Trabzon 1289.

Salnâme-i Vilâyet-i Trabzon, Defa 8, Trabzon Vilâyeti Matbaası, İstanbul 1293.

ŞAKİR ŞEVKET, *Trabzon Tarihi*, Yay. Haz. İsmail Hacıfettahoğlu, Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, Ankara 2001.

ŞEMSEDDİN SAMİ, “Barma”, *Kâmûs’ul – A’lâm*, II, Mihran Matbaası, İstanbul 1316, ss. 391, 392.

Trabzon Köprübaşı Belediyesi (= TKB), (2018), “Arsa M2 Rayiç Bedelleri”, <https://www.trabzonkoprubasi.bel.tr/genel.asp?sayfalama=goster&id=78> (erişim 29.10.2018).

TUNCER, İbrahim, *Coğrafyası ve Belgeleriyle Çaykara Tarihi*, Çaykara Kültür Sanat ve Yayıncılık Limited Şirketi, İstanbul 2017.

UMUR, Hasan, *Of ve Of Muharebeleri*, Güven Basımevi, İstanbul 1949.

UMUR, Hasan, *Of Tarihine Ek*, İstanbul Birlik Basın ve Yayınevi, İstanbul 1956

YILMAZ, Özgür, *Tanzimat Döneminde Trabzon*, Libra Kitapçılık ve Yayıncılık, İstanbul 2014.

YİĞİT, Altay, *Çaykara ve Folkloru*, Kent Matbaası, Ankara 1981.

YİĞİTBAŞIOĞLU, Hakan, “Ağaçbaşı Yaylası Turbalığı/Trabzon: Doğal Çevre Değişimine Güzel Bir Örnek”, *V. Ulusal Coğrafya Sempozyumu 2008 (16-17 Ekim 2008) Bildiriler Kitabı*, Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafya Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, Ankara 2009, ss. 293-298.

ZAMAN, Mehmet, *Doğu Karadeniz Kıyı Dağlarında Yaylalar ve Yaylacılık*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 2007.

ZEKİYEF, Mirfatih Z., *Türklerin ve Tatarların Kökeni*, Çev. D. Ahsen Batur, Selenge Yayınları, İstanbul 2007.